

Arsen Duplančić

Četiri skulpture iz Salone i zapisi o njima

Arsen Duplančić
HR, 21000 Split
Arheološki muzej u Splitu
Zrinsko-Frankopanska 25

U članku se obrađuju arhivski zapisi i stari tiskani tekstovi koji se odnose na arheološka istraživanja u Saloni 1805., zbirku trogirске obitelji Garagnin i s tim u vezi nabavu spomenika iz Visa, veliku mramornu skulpturu muškarca odjevena u togu koja se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu, zatim kip Apolona koji je bio predmetom polemike između F. Carrare i F. Lanze te torzo mramornoga kipa u sjedećem položaju i torzo Apolona ili Dioniza koji se također nalaze u splitskom Muzeju. Na kraju se iznosi podaci o kući Parać, kasnije Mikelić, koja je možda poslužila don Frani Buliću kao uzor za njegov Tusculum.

Ključne riječi: arheološka istraživanja, amfiteatar, rimske skulpture, spolije, Venera, Apolon, Dioniz, kuća Mikelić, Tusculum, zbirka Garagnin, Ivan Luka Garagnin, Vincenzo Poiret, Carlo Lanza, Francesco Lanza, Francesco Carrara, Salona, Solin, Vis, Arheološki muzej u Splitu

UDK: 904:730(093)

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 26. svibnja 2015.

Brojne skulpture ili njihovi dijelovi svjedoče da su javni i privatni prostori antičke Salone bili ukrašeni raznovrsnim kipovima i reljefima. Najveći dio njih čuva se u Arheološkom muzeju u Splitu i zagrebačkom Arheološkom muzeju, ali i u ustanovama i zbirkama izvan naše zemlje.¹ Nepotpuna dokumentacija ili pak njezin potpuni nedostatak uzrokuje otežano tumačenje tih spomenika, određivanje mjesta nalaza i povezivanje s podacima u arhivskim dokumentima i staroj literaturi što se sve može primijeniti i na četiri skulpture iz splitskoga Muzeja o kojima će ovdje biti riječ.

* * *

Neki seljak iz Solina, vlasnik krčme kraj mosta na Jadru, obrađujući svoju zemlju našao je 1839. među ruševinama kip Venere koji je prenio u krčmu, gdje je služio kao stalak za vješanje robe posjetitelja. Tu ga je vidio slikar Vincenzo Poiret² i otkupio za 16 fiorina te pohranio u

skladištu Josipa Demarchija, suvlasnika kazališta u Splitu.³ Uslijedila je prijava protiv Poireta u kojoj se tražilo da spomenik preda Arheološkom muzeju uz isplatu sume koju je za njega platio. Nakon što mu je kip oduzet Poiret je 16. rujna 1839.⁴ poslao žalbu namjesniku u Zadar u kojoj je opisao kako je došlo do toga da je otkupio kip i u svoju obranu iznio nemar prema spomenicima i različite kriterije kad je u pitanju njihova nabava od strane privatnika. Kako bi se opravdao naveo je da je kanonik Josip Čobarnić, tadašnji ravnatelj Muzeja, smatrao da je kip nedostojan da bude smješten u javnu ustanovu, da seljaci prodaju starine privatnicima i čuvaju ih za strance, osobito Engleze, te da dr. Francesco Lanza i braća Solitro⁵ javno kupuju kipove, poprsja, novac, geme i ostalo. Zatim je naveo da seljak Škombro⁶ posjeduje posudu od alabastro i jednu od agata te zlatni prsten, da je potpuno nestao mozaik koji se svidio caru Franji I. prigodom posjeta Solinu godine 1818. i da neki klesar od velikoga kamenja iz amfiteatra izrađuje dijelove vrata i prozora. K tome je još naveo

1 M. Abramić 1954, str. 247-248; D. Maršić 2014; A. Sedlar Torlak 2014.

2 Poiret je rođen u Trstu oko 1813., a doselio se u Dalmaciju oko 1838. gdje je djelovao do 1860. kada se vraća u Italiju. Umro je u Torinu 1868. C. Fisković 1959.

3 Tada se kazalište nalazilo u lazaretu, a njegovi su suvlasnici bile obitelji Veseljšković, Bure, Demarchi i Tartaglia. G. Novak 1965, str. 430-431; C. Fisković 1979, str. 308-309.

4 Tu navodi da je kip nađen prije šest mjeseci, dakle 1839. O njezinoj ikonografiji i hramu koji joj je možda bio posvećen u Saloni vidi J. Jeličić-Radonić 2011.

5 O K. i F. Lanzu A. Duplančić – Lj. Kraljević 1988; M. Špikić 2007. O Solitrovima, s pregledom starije literature, M. Ivanišević 2014.

da se ispred spomenute krčme nalazi mramorni kip koji su braća Garagnin iz Trogira darovali Muzeju, ali stoji »zlostavljani« tako da ga se izvrće i služi kao meta za gađanje što je na njemu ostavilo mnoge ožiljke, a veličanstveni nabori odjeće potpuno su uništeni.⁷

Dalmatinski namjesnik Lilienberg je dopisom od 1. listopada 1839. (br. 1689/p) zatražio od splitskoga Okružnog poglavarstva informacije vezane uz Poiretovu žalbu. Poglavarstvo je 3. listopada prosljedilo dopis (br. 418/r) ravnatelju Muzeja Čobarniću koji je na njega odgovorio 14. listopada spomenuvši, između ostaloga, da su braća Garagnin iz Trogira darovali Muzeju odsječenu (*mozzata*) skulpturu koja ne zaslužuju pažnju da se prenese.⁸ Na temelju tog dopisa okružni poglavar Girolamo Nani je 1. siječnja 1840. (br. 487/r) odgovorio vladi u Zadru i o kipu javio sljedeće: golemi mramorni torzo koji se nalazio u Solinu, nakon što se prijeđe most, nije prenio u Split, iako su ga Garagninovi darovali, jer nije bio vrijedan troškova za prijevoz budući da su vještaci i Čobarnić izjavili da je bezvrijedan jer je veoma oštećen.⁹

Ivan Dominik (1761. – 1848.) i Ivan Luka (1764. – 1841.) Garagnin poznati su javni i gospodarski djelatnici koji potječu iz bogate trogirске obitelji,¹⁰ a njihovu svestranost i zanimanje za kulturnu baštinu pokazuju i zbirke skulptura i natpisa, numizmatička zbirka i zbirka gema.¹¹ U knjigama rashoda obitelji Garagnin od 1800. do 1805. višekratno su zabilježeni izdaci za kupovinu starina.¹² I dok je nabava spomenika iz Solina (natpisi, arhitravi, kipovi, pilastri itd.) potpuno shvatljiva, pažnju privlače nalazi iz Visa kako zbog udaljenosti lokaliteta tako zbog mogućnosti da se radi o predmetima iz grčkog doba. Dana 21. studenoga 1801. zabilježena je isplata 48,4 lire Ivanu Vuškoviću (Vuscovich) iz Visa za jednu antičku posudu i tri karneole,¹³ a od Lorenza Vaccarija nabavljene su 2. ožujka 1802. neke keramičke posude i mali zlatni idol za 72 lire koje su isplaćene posredstvom kanonika Doimija.¹⁴ Isplate Vuškoviću zabilježene su 2. prosinca 1803. kada je evidentiran trošak od 48 lira za 26 komada antičkoga novca, jednu karneolu i osam starinskih predmeta te trošak od 17 lira za 18 komada srebrnoga i »metalnoga« novca.¹⁵ Za numizmatičku

6 Poiret je pogriješio jer se radi o Petru Špercu (1780. – 1851.), a Škombro je nadimak obitelji Grubić. U odgovoru splitskoga okružnog poglavara Nanija od 1. siječnja 1840. pogrešno piše *villico Parach detto Scombro*. Šperac je nabrojene starine pokazao saksomskom kralju Fridriku Augustu prigodom njegova posjeta Solinu godine 1838. B. Biasoletto 1841, str. 44; I. Grubišić 2009, str. 117-118.

7 Državni arhiv – Zadar, spisi registrature Namjesništva (dalje DAZd, spisi regis. Namj.), 1840, sv. 644, VIII, br. 294/53: *Saranno sei mesi che a Salona lavorando un podere di assoluta sua proprietà un contadino avendo una bettola giù del ponte di detto villaggio scopri fra certi ruderi una statua di Venere vincitrice ... il torso rimase in quell'osteria fino ai 31. Agosto p.p. servendo di appicciato alle vesti di chi frequentava quel mercante di vino. ... Ne minore sorpresa cagiona all'Osservatore il veder innanzi alla sunominata Osteria giù del ponte di Salona una statua di marmo, che dicesi essere stata dai SS. i Garagnini di Traù donata al museo abbandonata maltrattata ora in piedi ora giacente ed ora fatta bersaglio delli palli dei contadini, del che porta ben molte impronte, rovinato avendo tutto il maestoso panneggiamento eppure non si raccoglie nel museo quel lavoro, e la sorte della Venere sarebbe stata eguale se sul sottoscritto non si svegliava il desiderio di comprarla. ... D'un musaioco presso Salona che tanto piaque a S.M.I. Francesco primo di gloriosissima memoria non si sa à più traccia, nell'amfiteatro di Salona uno scalpellino tagliava le grandi pietre quadrate per formare erte delle porte e delle finestre. Poiret za sebe navodi da je *pittore storico e ritrattista, premiato con varii medagli dell'I.R. Accademia di Belle Arti in Venezia*. U pismu se za kip Venere, kao i u drugim dokumentima, jedan put kaže statua, a drugi put torzo. Spisi iz registrature Namjesništva koji se ovdje koriste dio su projekta istraživanja arhivskih izvora o iskopavanjima u Saloni u prvoj polovini 19. stoljeća na kojem zajednički rade Jasna Jeličić-Radonić, Ana Sedlar Torlak i potpisani.*

8 Arheološki muzej u Splitu (dalje AMS), arhiv, 1840, br. 15: *Quanto poi asserisce riguardo alla statua mozzata ceduta al Museo dai C(onti) Garagnini, e riguardo alle Terme ciò non fa a proposito. Le Terme dal proprietario del fondo vennero coperte con terra, la statua mozzata non mostra merito perché si trasportò.* (Dopis spominje, ali bez podatka o skulpturi, M. Špikić 2009, str. 428.) Riječ *mozzata* očito podrazumijeva da je kip bio bez glave i ruku jer je u istom dopisu upotrijebljena i u opisu Venerina kipa. Terme koje navodi Čobarnić su one koje je 1821. istraživao Carlo Lanza. J. Jeličić-Radonić – A. Sedlar 2009, str. 26-27.

9 DAZd, spisi regis. Namj., 1840, sv. 644, VIII, spis uz br. 294/53: *il busto tutto mozzato di marmo in grandezza colossale che s'attrova a Salona passato il ponte non venne trasportato a Spalato sebbene regalato dai Signori de Garagnin al Museo per non incontrare la spesa del trasporto avendo dichiarato gl'intelligenti nonchè il Signor Canonico Direttore che non v'è prezzo dell' spesa essendo di troppo danneggiato.*

10 O njima Hrv. biog. lek. 1998, str. 579-582 (autorica natuknica D. Božić-Bužančić).

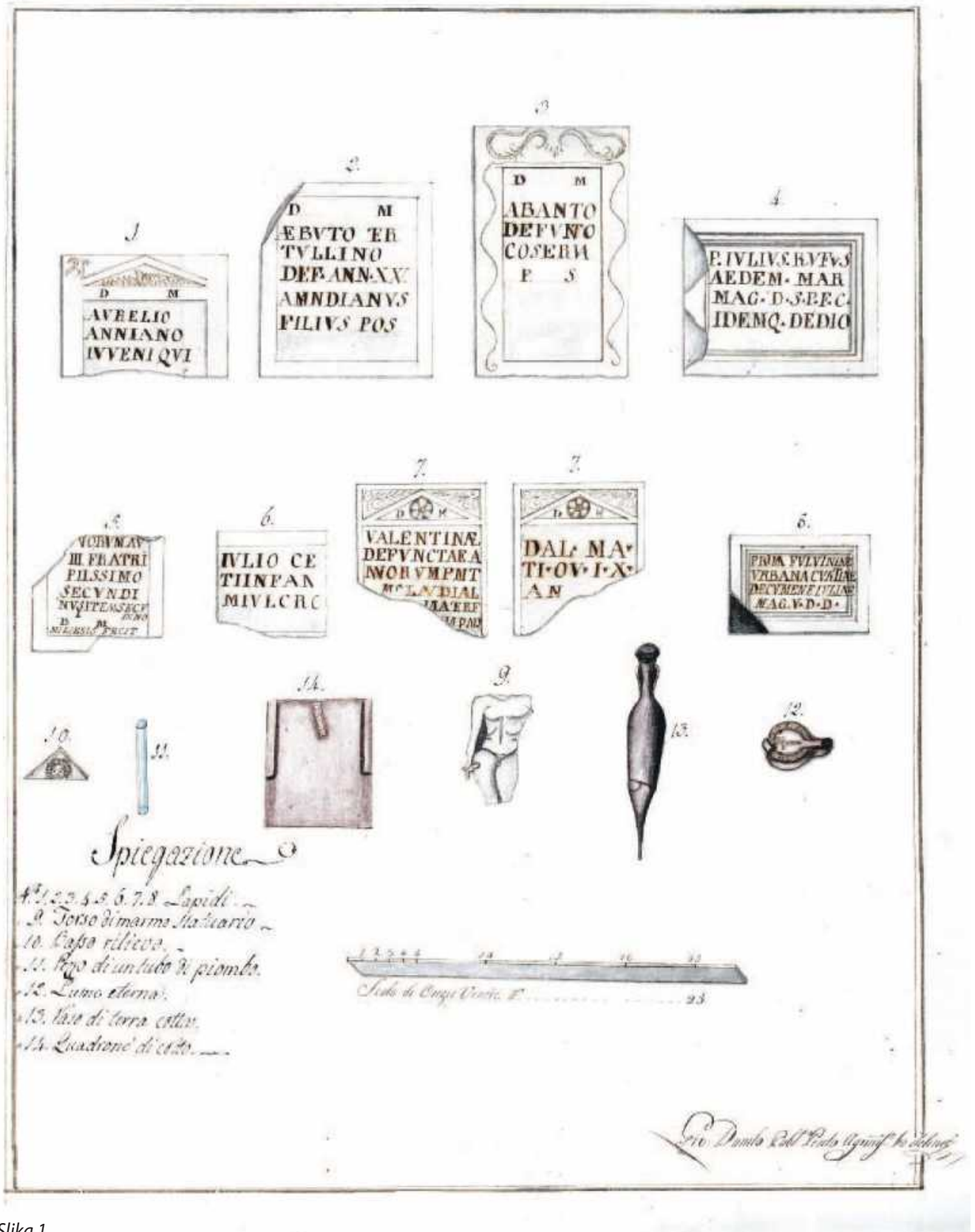
11 I. Babić 1984; I. Babić 1985; F. Celio Cega 2000, str. 35-37; A. Duplančić 2006, str. 384; A. Sedlar 2013, str. 57-58; Ž. Vujić 2007, str. 227-231.

12 Državni arhiv – Split, arhiv Fanfogna-Garagnin (HRDAST-156), serija Administrativni spisi, kut. 7, sv. I, 1801, ad 21. rujna, 30. listopada, 21. studenoga (Solin i Vis; isti podatak za Vis i pod 29. studenoga); 1802, ad 2. (Vis), 11. i 14. ožujka, 3. travnja, 16. svibnja, 4. lipnja, 12. rujna, 6. prosinca; 1803, ad 17. siječnja, 13. veljače, 2. travnja, 1. prosinca (Vis). Riječ *lapide* u tim zapisima označava natpis što se vidi iz legende uz crteže nalaza iz druge kampanje istraživanja u Saloni 1805. te iz popisa zbirke obitelji Garagnin o čemu u nastavku teksta.

13 *per un Vasetto antico, e trè Carniole*; isti podatak i pod nadnevkom 29. studenoga F. Celio Cega 2000, str. 35; pogrešno piše Visković. Vušković je sigurno majstor iz Trogira koji se sredinom 18. stoljeća spominje u Visu. N. Bezić-Božanić 1988, str. 41, 73, 122.

14 *Per alcuni Vasi antichi di terra ed un picciolo Idoletto d'oro, acquistato in Lissa da Lorenzo Vaccari, come da sua lettera 13. pas.o, e risposta d'oggi, il tutto pagato col mezzo del S.r Caico Doimi L. 72. Vaccari se doselio u Vis iz Verone. Oženio se 1802., a umro 1816. N. Bezić-Božanić 1988, str. 188, 312. O njemu vidi i Lj. Šimunković 2013, passim.*

15 *Medaglie N.o 26. Antiche, ed una Corniola acquistate col mezzo del S.r Zuanne Vuscovich di Lissa, malam.te poste dalla Casa di Traù sotto 6. Maggio 1800., e da essa diffalcate sotto 30. Ap.le a.c. L. 24. Simile N.o 8. Pezzi antichità, sotto 9. Marzo 1801., diffalcate come sopra L. 24. Simile N.o 18. Monete antiche d'argento, e metallo, col mezzo dello stesso Vuscovich, girate a n.ro peso, sotto 30. Ap.l2 sud.o L. 17. Metalni novac sigurno znači novac slabe kvalitete.*

Slika 1

Ivan Danilo, Spomenici nađeni tijekom drugoga Garagninova istraživanja u Saloni (snimio Živko Bačić)

zbirku Garagninovih zanimljiv je podatak da je 21. rujna 1801. posredstvom Jakova Giurilea kupljen zlatnik bizantskoga cara Anastazija, vjerojatno Prvoga (491. – 518), za koji su plaćene 24 lire.¹⁶

Većina nabavljenih starina prenijeta je u Trogir, neke se ostale u Solinu (o čemu u nastavku), a neke su prenijete u Split vjerojatno za ukrašavanje kuće u kojoj su Garagninovi boravili zbog obavljanja raznih poslova.¹⁷ Tako je 17. siječnja 1803. u Solinu kupljen mali mramorni kip bez glave koji je potom otpremljen u Split.¹⁸

Čini se da je veću sklonost prema starinama imao Ivan Luka koji je u travnju 1805. bio imenovan konzervatorom za Dalmaciju.¹⁹ U tom svojstvu odmah je obavio dva iskapanja u Saloni: prvo na termama na položaju Grudine,²⁰ a drugo kraj amfiteatra. Tijekom prvoga istraživanja nađeno je nekoliko natpisa i torza koje je Ivan Luka 13. svibnja pregledao u Solinu zajedno s don Andrijom Ciccarellijem, župnikom iz Pučišća, i konteom Petrom Antunom Fenziem iz Šibenika, koji su se bavili poviješću i arheologijom,²¹ te mjernikom Ivanom Danilom²² koji je crtao spomenike i

nadgledao radove.²³ Dan kasnije Ivan Luka je za jedan torzo zabilježio da je zajedno s dvanaest spomenika negdje prenijet, vjerojatno u Trogir, a za njih je platio 20 fiorina.²⁴

Drugo istraživanje, na zemljištu Vinka Ninčevića iz Solina, započelo je 26. svibnja i trajalo je do 17. lipnja.²⁵ Tada se radilo na dijelu amfiteatra²⁶ što se zaključuje na temelju izvještaja Ivana Luke od 16. srpnja koji je poslao dalmatinskoj vladi zajedno s nacrtom iskapanoga zdanja, popisom nalaza i crtežom izabranih predmeta (sl. 1).²⁷ Garagnin piše da je otkriveno zdanje amfiteatar što dokazuje eliptični oblik građevine, portikat koji je okružuje a čiji su vanjski pilastri izrađeni u bunjatu za razliku od unutrašnjih koji su bili finije izradbe i na kojima su bili utori za rešetke koje su zatvarale male prostorije na svod namijenjene zvijerima.²⁸ Ivan Luka je htio otkloniti sumnje da se možda radi o termama, čemu je bio sklon Giovanni Printz koji je crtao nacрте,²⁹ pa je istaknuo da nisu nađeni nikakvi tragovi koji bi upućivali na terme: ni potok, ni ostaci kanala ni kanalizacije.³⁰ Osim toga, s ovoga je položaja prije nekoliko godina odnijet veći broj stuba koje su sastavni dio amfiteatara.³¹

16 *Per una Medaglia d'oro antica, intitolata Anastasius, col mezzo di Giacomo Giurileo* L. 24.

17 F. Celio Cega 2005a; F. Celio Cega 2005b, str. 70-72.

18 *Per una Statuetta antica di marmo, senza Testa, al Pare (!) Salonitano* L. 96. *Trasporto della med.a da Salona a Spalato* L. 12. F. Celio Cega 2000, str. 35. U inventaru kuće iz 1808. popisano je, između ostalog: *5 sadrenih statua ... 4 mala komada mramora*. F. Celio Cega 2005a, str. 127; F. Celio Cega 2005b, str. 71.

19 O tome D. Božić-Bužančić 1970. Arhiv koji se odnosi na Garagninovu konzervatorsku službu čuva se u Državni arhiv – Split, arhiv Fanfogna-Garagnin (HR-DAST-156), serija Ivan Luka Garagnin, kut. 3 (dalje Arhiv Garagnin). Pripadajući protokol spisa Garagnin je koristio i kao dnevnik u koji je upisivao razne radove. Protokolu nedostaju listovi s brojevima XXXIII do XXXV (uključivo), tj. datumima od 20. svibnja do 11. lipnja 1805.

20 Radi budućega utvrđivanja točnoga položaja zemljišta treba ispraviti pisanje D. Božić-Bužančić 1970, str. 155. Zemlju je obrađivao Frane Milišić zvan Dodig, pok. Jerka, iz Solina, a Jakov Dudan iz Splita nije bio vlasnik zemljišta nego njegov prokurator, tj. zastupnik. Vidi dokumente u Arhiv Garagnin, br. XXII, XXIII, XXV, XXX.

21 O njima Hrv. biog. lek. 1989, 657; Hrv. biog. lek. 1998, str. 164. Kod D. Božić-Bužančić 1970, str. 156, pogrešno piše Ferozi umjesto Fenzi.

22 O njemu I. Babić 1984, str. 149-150; I. Babić 1985, str. 79. Danilo je Garanjinima izradio i neke nacрте vezane uz pregradnju njihove palače. A. Šverko 2005-2007, str. 377-378, 397-400, 403-406.

23 Arhiv Garagnin, protokol, ad 13. svibnja: *furono esaminate varie lapidi, ed alcuni torsi*.

24 Arhiv Garagnin, protokol, ad 14: *12 pezzi di marmo ed un torso acquistati per f.ni 20*.

25 Arhiv Garagnin, br. XXXI i XXXII (isplate za nadzor); protokol, napomena uz br. L. Da se kopalo na Ninčeviću zemljištu vidi se iz br. LVI i LXI (*Nobile fabbrica-to, che sostenuto era da una serie di doppi pilastroni venne scoperto ... sul terreno di Vincenzo Ninčevich*). Kod I. Babić 1984, str. 143 i I. Babić 1985, str. 74 pogrešno piše Novaković.

26 D. Božić-Bužančić piše da je drugo istraživanje obavljeno »u blizini lokaliteta na kojem je izvedeno prvo iskapanje«. (D. Božić-Bužančić 1970, str. 156, 157, bilj. 4.) Međutim, u Garagninovim spisima nismo uočili takav podatak osim što se u dopisu namjesnika Bradyja od 30. svibnja 1805. navodi: *Sebbene non si possa dubitare, che le operazioni praticate dal Reg.o Soprintendente Co. Grisogono nella terra di Vincenzo Ninčevich in Salona, e nell'altro poco discosto luogo nominato Grudine, e indicate dallo stesso con suo Rapporto 23 Ap.le*. Taj odlomak citira Garagnin u svom dopisu od 18. lipnja. (Arhiv Garagnin, br. XXXIII, XXXVIII.) Pitanje je kako su u Zadru shvatili i povezali poslane im izvještaje pa otud i pisanje da su oba lokaliteta blizu.

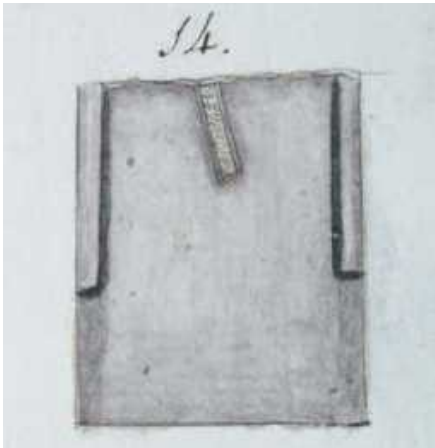
27 Arhiv Garagnin, br. LXII. Na poledini je bilješka da je izvještaj predan na poštu 21. srpnja. Crtež lokaliteta izradio je Giovanni Printz kojemu je za to plaćeno 16 fiorina. (Arhiv Garagnin, br. LV, potvrda od 28. lipnja.) Pri crtanju mu je pomagao Ivan Danilo koji je za to primio tri fiorina. (Arhiv Garagnin, br. LVII.) Printz se u spisima nekad oslovljava kao *ragionato*, a većinom kao *ragionato delle fortificazioni*. I on je Garanjinima izradio neke nacрте vezane uz pregradnju njihove palače. A. Šverko 2005-2007, str. 377-378, 399-402.

28 Isto; *Dalla pianta del fabbricato che in Salona s'incominciò a scoprire, vedesi già che aver dovea forma elitica, e però che quello fosse un' Anfiteatro piuttosto, che altro, e il dimostrano il porticato che lo cinge, gli esterni pilastroni a bugnato rustico, gl'interni corrispondenti di più nobile lavoro, e l'incastro che in questi ultimi si osserva, onde chiudere con sicurezza gli aderenti stanzini a volta, ove pare che riservate si custodisser le fiere*.

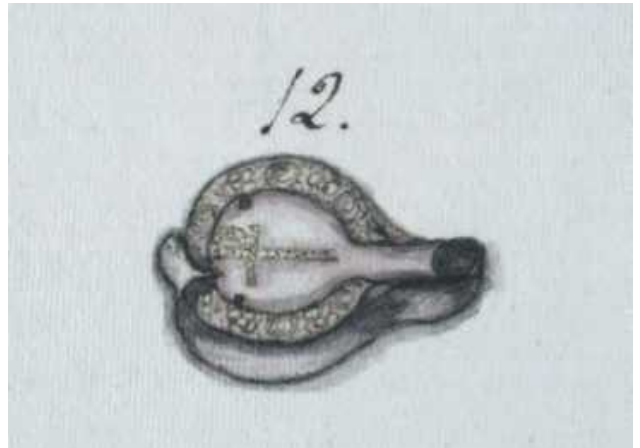
29 Isto; *Sembra che il S.r Printz sia inclinato a credere, che questo fabbricato fosse un bagno pubblico*.

30 Isto; *Meglio esaminando il luogo nessuna traccia si scorge, che ragionevolmente a Bagni corrisponda; nè ruscello, o avanzo di canale si presenta, che l'acqua vi potesse condurre; e le stesse cloache, che non molto lungi si scopersero da alcuni anni, per mezzo delle quali, come ogniun sa, tenevansi monde dagli antichi le loro città, trovansi già a più basso livello del piano dissotterrato nel presente edificio*.

31 Isto; *A queste congetture non sarà certo di lieve peso l'aggiungere che anni sono da que' contorni furon trasportati non pochi gradini, che per lo appunto negli anfiteatri parte integrale dell'edificio formavano*.

Slika 2
Tegula na Danilovu crtežu (snimio Živko Bačić)

Slika 3
Starokršćanska lucerna na Danilovu crtežu (snimio Živko Bačić)

Ivan Luka u nastavku izvještaja nabraja otkrivene spomenike koji su prikazani na crtežu mjernika Ivana Danila.³² Tu pažnju zaslužuje podatak da je tegula nacrtana pod br. 14 (sl. 2), zajedno s još nekoliko, tvorila grob nađen izvan amfiteatra, a Garagnin ga je datirao u kasnu antiku.³³ Na crtežu se uočava da je imala žig M. EVPROPES³⁴ koji se javlja na još nekim tegulama iz Salone.³⁵ Iza toga Garagnin spominje ulomke mramora koji po mišljenju vještaka nisu bili posebno važni,³⁶ zatim nalaz 97 komada novca, ulomke posude od posrebnog stakla i ulomke fresaka živih boja.³⁷

Ivan Luka u izvještaju ništa ne piše o lucernama, ali ih u popisu nađenih predmeta spominje tri, od kojih je najljepšu nacrtao Danilo na svom crtežu.³⁸ Njezin prikaz je

važan jer se vidi da je na obodu bio niz rozeta, s još nekim ukrasima, a u sredini monogramatski križ (križ s grčkim slovom P) dok je ručica imala oblik ribe što sve upućuje na starokršćansko razdoblje (sl. 3).³⁹ Ne znamo što je bilo na drugim lucernama, kao ni okolnosti njihova nalaza, pa zato ostaje otvoreno pitanje jesu li bile grobni prilog tim više što Garagnin kaže da su otkrivene tegule tvorile jedan grob. U svakom slučaju, nalaz starokršćanske lucerne blizu amfiteatra, pogotovu ako je bila grobni prilog, može se dovesti u vezu sa štovanjem salonitanskih mučenika u amfiteatru.⁴⁰

Zanimljiv je i Garagninov podatak o ulomcima fresaka o kojima, nažalost, ne piše ništa detaljnije. U amfiteatru su poznate freske s prikazima salonitanskih mučenika u

32 Crtež se čuva u Muzeju grada Trogira, knjižnica Garagnin-Fanfogna, razni nacrti, sign. VI g 85. I. Babić 1984, tab. XVII; I. Babić 1985, str. 76.

33 Arhiv Garagnin, br. LXII: *un quadrono di cotto, che unito ad alcuni altri, formava al di fuori del fabbricato un sepolcro de' bassi tempi*. U popisu nađenih predmeta od 13. VII. 1805. (Arhiv Garagnin, br. LVIII) Ivan Luka nabraja još tri tegule i pet njihovih ulomaka: *Tre quadrelli di cotto figura denotata nel Disegno al N.o 14.- Altri cinque pezzi franti di quadrelli di cotto*.

34 Takvo čitanje donosi i I. J. Pavlović-Lučić 1811, str. 58.

35 L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 134. Katalog keramike Fa (tegule i opeke) Arheološkoga muzeja u Splitu, br. 81-84, 569, 765, 931, 1058. F. B(uljić) 1885, str. 109, ad VII; F. Bulić 1897b, str. 191; F. Bulić 1901, str. 138; F. Bulić 1903, str. 199; F. Bulić 1904, str. 156. U katalogu je Bulić za sljedeće tegule zabilježio mjesto nalaza: br. 765 nađen je na zemlji Joze Kljakovića Šantića (kat. br. 21) koja se nalazi ispod kapele sv. Dujima na Manastirinama (vidi katastarski plan Solina iz 1831.; usporedi i podatak o nalazu jednoga natpisa u BASD XXVII, Spalato 1904, str. 157), br. 931 nađen je u desnom brodu gradske bazilike, a br. 1058 nađen je u atriju gradske bazilike.

36 Arhiv Garagnin, br. LXII: *Il poco marmo rinvenuto non è di gran conto, siccome non lo sono per opinione degl'intendenti*. U popisu nađenih predmeta od 13. srpnja 1805. (Arhiv Garagnin, br. LVIII) Ivan Luka nabraja: *Diversi pezzetti franti di marmo bradiglio e verde antico in peso di funti N.o 326.- ... Due pezzi irregolari di marmo bradiglio verde: cadauno è lungo piedi N.o 1*. U rukopisu greškom piše *bradiglio* umjesto *bardiglio*.

37 Arhiv Garagnin, br. LXII: *Se fra i frammenti di vetro inargentato un solo vasetto intiero fosse comparso, interessante sarebbe stata certo l'antica manifattura. Eguualmente se l' dipinto a fresco avesse potuto offrir un pezzo di mediocre grandezza anche Salona avrebbe potuto emular Pompeja, giacchè ne' minuti frammenti che si trovavano risultava col lavacro una vivacità di colori, che sorprende*. U popisu nađenih predmeta od 13. srpnja 1805. (Arhiv Garagnin, br. LVIII) Ivan Luka navodi: *Diversi minuti pezzetti di dipinto a fresco*. Ulomci stakla koje je Garagnin opisao kao posrebrene vjerojatno su samo dobili srebrnasti sjaj koji je posljedica propadanja stakla zbog kemijske reakcije s okolinom.

38 Arhiv Garagnin, br. LVIII: *Tre lumi eterni, il più bello de' quali è disegnato al N.o 12.-* I. Babić 1984, tab. XVII; I. Babić 1985, str. 76.

39 Nekoliko primjera lucerni s istim ili sličnim monogramom iz Salone, datirane od kasnog 4. do sredine 6. stoljeća vidi u V. Bubić 2011, str. 253-259.

40 J. Jeličić-Radonić 2009; J. Jeličić-Radonić 2014.

jednom od dvaju oratorija koji su bili uređeni na južnoj strani amfiteatra.⁴¹ Budući da Garagnin u svom izvještaju govori o utorima za rešetke, koje su zatvarale male prostorije na svod namijenjene zvijerima, očito je da je on iskopavao istočni dio amfiteatra, točnije prostor glavno-ga ulaza (*porta pompae*) gdje su doista nađene prostorije za zvijeri.⁴² Zbog toga otpada mogućnost da su ulomci fresaka otkriveni 1805. pripadali oratoriju.

U popisu nađenih predmeta naveden je još i jedan komad mramorne ploče od zelenoga mramora⁴³ te nekoliko ulomaka keramičkih posuda.⁴⁴

Od dokumentacije vezane uz prvo Garagninovo istraživanje postoji popis spomenika nađenih u prva tri dana i njegov izvještaj od 19. svibnja poslan vladi u Zadar,⁴⁵ ali u njima nema spomena nekoga kipa ili torza. Drugo iskopavanje je bolje dokumentirano. Osim navedenoga izvještaja od 16. srpnja, sačuvani su popisi spomenika od 30. svibnja i 17. lipnja koji su potom objedinjeni u popis sastavljen 13. srpnja, a na koji se odnosi Danilov crtež s četrnaest predmeta.⁴⁶ Predmeti nađeni u drugoj kampanji prenijeti su u Split odakle su u siječnju 1806. prebačeni u Trogir.⁴⁷

Osim navedenih postoji još jedan popis antičkih predmeta i pripadajući crtež Ivana Danila, ali se ne odnose na istraživanja Ivana Luke već na zbirku starina obitelji Garagnin, točnije kamene spomenike u njihovu vlasništvu koji su se nalazili u Solinu i Trogiru (sl. 4). Taj se crtež zbirke već pokazao veoma koristan u razrješavanju nekih problema vezanih uz salonitanske starine,⁴⁸ a na temelju

popisa vidimo da su Garagninovi iz nepoznatih nam razloga (možda problemi s prijenosom) dio spomenika ostavili u Solinu, vjerojatno na mjestu gdje su bili nađeni. Popis je sastavljen 26. srpnja 1805. i u njemu je nabrojeno 35 predmeta⁴⁹ prikazanih na Danilovu crtežu.⁵⁰ Za našu priču o kipu koji spominje Poirat važna je činjenica da su to bili predmeti u vlasništvu Garagninovih, a ne da ih je Ivan Luka iskopao, da su obiteljska »stara stečevina« i da je od 35 spomenika njih devet bilo u Solinu.⁵¹

Danilov crtež je važan i zato jer pomoću njega salonitanskoj baštini možemo pripisati još jedan spomenik koji se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu. Pišući o antičkim spomenicima otoka Visa, Branimir Gabričević je 1968. objavio dio arhitrava s triglifima i metopama u kojima su prikazi volovske glave (*bucranion*), zdjelice i vrča te ga pripisao nekom hramu u Visu. Pritom nije iznio nikakav podatak na temelju kojega se vidi viško podrijetlo arhitrava.⁵² U muzejskom katalogu arhitektonskih ulomaka E spomenik je inventariziran pod brojem 625, bez godine i mjesta nalaza, a upis je tek početkom pedesetih godina 20. stoljeća unio kustos Mladen Nikolanci.

Na arhitravu se ne vidi nikakav inventarni broj već samo veliko slovo E upisano crnom bojom (sl. 5) na način kako se radilo u doba don Frane Bulića što ukazuje na to da je spomenik već odavna u Muzeju. I zaista, Bulić ga već 1894. navodi u opisu spomenika u Muzeju, ali bez broja i mjesta nalaza⁵³ pa je tako ostao sve do početka pedesetih godina prošloga stoljeća.

41 F. Bulić 1916, str. 22, T. XII; F. Bulić 1928; E. Dygve 1933, str. 91, 108-110, 146; E. Dygve 1996, str. 29, 72, sl. I, 18-31, IV, 49.

42 E. Dygve 1933, str. 102, 111-112.

43 Arhiv Garagnin, br. LVIII: *Pezzo di stolina di marmo verde antico lungo p.di N.o 1., largo on.z.e N.o 6.* Više nalaza raznih mramornih ploča nađeno je prigodom prvoga iskopavanja na termama. (Arhiv Garagnin, br. XVIII.) Tumačenje riječi stolina E. Concina 1988, str. 142: *stolina – banchina, panchina, elemento orizzontale di pietra, lastra lunga e stretta.*

44 Arhiv Garagnin, br. LVIII: *Alcuni pezzi franti di vasi di cotto.*

45 Arhiv Garagnin, br. XVIII (*Specifiche delle cose rinvenute nello scavo in Salona*), XXXIII (izvještaj).

46 Arhiv Garagnin, br. XXXVIII (popis od 30. svibnja), L (popis od 17. lipnja), LVIII (popis od 13. srpnja); iz Garagninove zabilježbe u protokolu uz ovaj broj vidi se da popis obuhvaća dva prethodna). D. Božić-Bužančić 1970, str. 157; I. Babić 1984, tab. XVIII; I. Babić 1985, str. 77. Danilo je tri dana radio crtež za koji mu je plaćeno devet fiorina. Arhiv Garagnin, br. LVIII.

47 Arhiv Garagnin, br. XXXX, LXXI; protokol, bilješka uz br. LXXI. D. Božić-Bužančić 1970, str. 157-158.

48 D. Maršić 2004; J. Jeličić-Radonić 2012; A. Sedlar 2013.

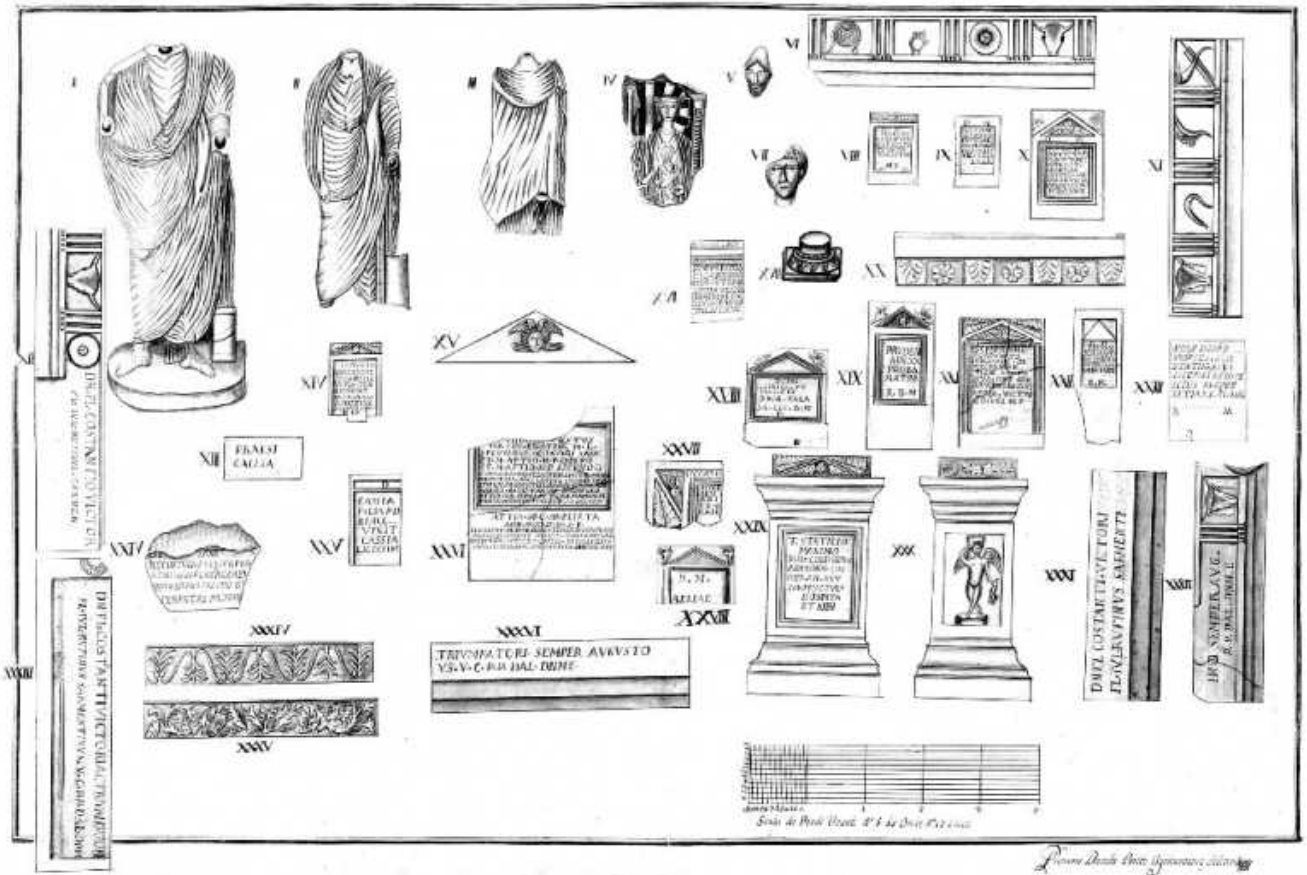
49 Arhiv Garagnin, br. LXV (popis nije datiran, ali je u protokolu nadnevak): *Elenco dei pezzi d'antiquaria esistenti in parte a Salona ed in parte a Traù, di proprietà della Nobile Famiglia Coo: Garagnin, disegnati in un Foglio.* Isti popis priložen je uz Garagninov dopis vladi za Dalmaciju u Zadar od 30. srpnja. Isto, br. LXVIII.

50 I. Babić 1984, str. 147, tab. XVIII; I. Babić 1985, str. 77-78; A. Sedlar 2013, str. 59. Crtež se čuva u Muzeju grada Trogira, knjižnica Garagnin-Fanfogna, razni nacrti, sign. VI g 85. Danilo je za izradu skica i crteža utrošio šesnaest dana i pomagao poručniku Forniju da ih naslika na drugom listu za što su mu isplaćena dva fiorina i trideset pet karantana. Arhiv Garagnin, br. LXVI: *per giornate sedici impiegate a Salona e Traù per prender in abozzo trentacinque pezzi d'antiquaria di ragione della nobile famiglia Coo: Garagnin, nel delinearli in un foglio, e nell'assistere il Ces.o Reg.o S.r Ten.te Forni, onde possa di nuovo disegnarli in altro separato foglio.* Crteži XXIX i XXX prikazuju dvije strane istog spomenika. D. Božić-Bužančić 1970, str. 154.

51 Arhiv Garagnin, br. LXV: *I. Statua colossale di marmo esistente in Salona pesa Funti N.o 4000 circa ... III. Torso di statua di marmo esistente in Salona pesa Funti N.o 800 circa ... VI. Ornati architettonici di pietra esistenti in Salona pesa Funti N.o 800 circa ... XI. Ornati architettonici esistenti in Salona pesa Funti 800 circa. XII. Ornati architettonici con iscrizione esistente in Salona pesa Funti 820 circa ... XXXI. Iscrizione di pietra esistente in Salona pesa Funti 600 circa. XXXII. Ornati architettonici di pietra con iscrizione esistenti in Salona pesa Funti N.o 560 circa. XXXIII. Iscrizione di pietra esistente in Salona pesa Funti N.o 830 ... XXXVI. Iscrizione di pietra esistente in Salona pesa Funti 580 circa.* Jedna mletačka funta težila je oko 480 gr, a bečka ili austrijska funta oko 560 gr.

52 B. Gabričević 1968, str. 30-31. Po njemu ga kao viški spomenik navodi B. Kirigin 2008, str. 17.

53 L. Jeličić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 142: *komad arhitrava sa triglifima, medju kojima patera, simpulum i bucranion.*

Slika 4
Ivan Danilo, Spomenici iz zbirke obitelji Garagnin (snimio Živko Bačić)

Slika 5
Ulomak aritrava iz Salone (snimio Živko Bačić)

Na Danilovu crtežu zbirke Garagnin vide se četiri arhitrava (br. VI, XI, XII i XXXII) koji se ukrasima podudaraju s ovim navodno viškim. Na njihovu sličnost i vezu s još tri ulomka (br. XXXI, XXXIII i XXXVI) ukazao je Ivo Babić,⁵⁴ a u novije vrijeme podrobno ih je analizirala Jasna Jeličić-Radonić. Ona je ustvrdila da su arhitravi na Danilovu crtežu izvorno bili dio iste arhitektonske cjeline i da su u preklapanju u prvoj polovini 4. stoljeća u vrijeme namjesnika Flavija Julija Rufina Sarmentija kada su upotrijebljeni za spomenike u čast cara Konstanta i Konstancija II.⁵⁵ I dok se Babić uopće nije osvrnuo na Gabričevićev tekst, Jeličić-Radonić je ukazala na njegovo pisanje i, mada je istaknula da je »viški« ulomak identičan onima koje je nacrtao Danilo, zadržala se na pretpostavci da je spomenik iz Visa te da se u tom slučaju radi o »serijskoj proizvodnji arhitektonskih elemenata«.⁵⁶

Budući da je »viški« ulomak arhitrava dospio u Muzej prije 1894., da njegovo podrijetlo iz Visa nije ničim dokazano te da je njegova sličnost s ulomcima iz zbirke Garagnin neupitna, smatramo da je i on bio dio iste cjeline zbog čega spada u salonitanske, a ne u viške spomenike. Iz zapisa u knjizi troškova obitelji Garagnin može se zaključiti da je barem dio ulomaka nabavljen 1802. jer se 11. ožujka spominje izdatak od 251,4 lire za neke natpise i pet arhitrava iz Solina.⁵⁷ Zanimljivo je da svi spomenuti ulomci iz Garagninove zbirke nisu bili prenijeti u Trogir već su ostali u Solinu, vjerojatno na mjestu gdje su bili otkopani, pa je tu bio i arhitrav iz Muzeja. Možda je otkriven sedamdesetih godina 19. stoljeća, u vrijeme ravnatelja Mihovila Glavinića, kada je nađen arhitrav s Konstancijevim imenom.⁵⁸ Gdje su danas ulomci s reljefnim ukrasima s Danilova crteža nije poznato.

Spisima konzervatorske službe Ivana Luke pridruženo je nekoliko pisama i jedan popis koji je sačinio Ivan Dominik, a odnosi se na spomenike u Solinu. Ako ga povežemo

s bilješkama o nabavi spomenika za zbirku Garagninovih i s Danilovim crtežom možemo zaključiti da je nastao prije otkupa spomenika te da je on popis gdje su se oni nalazili. Jesu li svi spomenici bili i nabavljeni za sada se ne može reći. Popis glasi:

Inscrizione rotta.

trè Erte (sa strane napomena koja se odnosi i na gornji spomenik:) sulla strada

un Busto Rotto. Sul vignale

una Base di Collona. Sulla stradella.

un Busto. Nelle Case Parach

un Capitello. Nella così detta Gradina dai Parach

Nelle Case Parach, dell'antico fabricato.

La così detta Piazza di Salona.

un Piedestallo con Inscrizione. Sul fiume vicino ai Casoni, che sostiene una così detta Siniza; e che incomincia Statileus.

Una Gran Lapide con Inscrizione, in due Pezzi. Nella Chiesa della Madona.

Tri nadvratnika – arhitrava, koji su bili na istom mjestu gdje i neki razbijeni natpis, možda su oni s Danilova crteža, a koji su nabavljeni 1802. godine.⁵⁹ Dva poprsja ne moraju značiti doslovno njih već i kipove što se vidi iz podatka o nabavi 1802. godine.⁶⁰ Baza stupa je možda ona koja je na Danilovu crtežu prikazan pod brojem XVII. Nije jasno na što se misli pod *Piazza di Salona* jer riječ *piazza* ne znači samo trg već se, osobito u doba mletačke uprave, koristila u značenju položaj i utvrda pa bi se onda moglo pomišljati na Gradinu uz Jadro. Postojelo s natpisom *Statileus*, koje se nalazilo blizu mlinica uz rijeku Jadro i podržavalo neku sjenicu, jest ara Tita Statilija Maksima koja se danas nalazi u perivoju Fanfogna-Garagnin u Trogiru, a kupljena je 1802. godine.⁶¹ Neki veliki

54 I. Babić 1984, str. 147-148; I. Babić 1985, str. 78.

55 J. Jeličić-Radonić 2012.

56 J. Jeličić-Radonić 2012, str. 97.

57 Sign. iz bilj. 12, 1802, ad 11. ožujka: *Lapidi, e pezzi N.o 5 di architavi di antico lavoro, acquistati in Salona col mezzo del Co. Doimo Grisogono L 251.4.* F. Celio Cega 2000, str. 35.

58 M. Glavinić 1875, str. XLV; J. Jeličić-Radonić 2012, str. 94-95.

59 Vidi bilj. 57.

60 Za sign vidi bilj. 12, 1802, ad 3. travnja: *Per 2. Busti, cioè Statue di marmo, acquistate in Salona dal Cap.n de' Podari L 96.* Istog dana zabilježena je nabava jednog kipa (vidi bilj. 61), a mjesec dana kasnije zabilježena je nabava još jednoga. Isto, ad 16. svibnja: *A Simon Giapirca di Salona, a conto di una Statua col mezzo del S.r Co. Doimo Grisogono di Spalato L 144.* F. Celio Cega 2000, str. 35. To su možda skulpture koje su na Danilovu crtežu označene brojevima II-IV. Kip pod br. II nalazi se parku Garagnin u Trogiru. I. Babić 1984, str. 147; I. Babić 1985, str. 78. Vidi slike objavljene u časopisu Radovan 3, Trogir 2005, str. 32, 49.

61 Nomen *Statilius* pogrešno je zapisao kao *Statileus*. Ara, dakle, nije nađena u iskopavanjima 1805. (D. Maršić 2010, str. 31-32.) Na Danilovu crtežu označena je brojevima XXIX i XXX. U evidenciji troškova zapisan je izdatak od 270,16 lira za nabavu i prijevoz: *una Lapide Grande in forma di Piedestallo, di una statua, e di altre Lapidi minori.* (Za sign vidi bilj. 12, 1802, ad 3. travnja F. Celio Cega 2000, str. 35.) U popisu spomenika u vlasništvu Garagninovih (vidi bilj. 49) navedena je: *XXXIX. Piedestalo di pietra con iscrizione esistente in Traù pesa. XXX. Altra facia con bassorilievo del piedestalo medesimo pesa.* Sa strane podatak o težini: *Funti N.o 3000 circa.* Mlinice (*cason con molini*) spominju se u spisima s kraja 17. i početka 18. stoljeća te u legendi na karti Jadra iz 1801., odnosno 1812. (L. Katić 1952, str. 214; A. Duplanić 1999, str. 17, bilj. 44.) Mlinice su, prvenstveno one veće, imale trijem, tezu ili štalu za konje i magarce za one koji su donosili žito. (D. Alaupović-Gjeldum 1980-1981, str. 91-92.) *Siniza* koju spominje Garagnin vjerojatno je sjenica, trijem koju je podržavala i Statilijeva ara. Dijelovi starokršćanske bazilike upotrijebljeni su u doba baroka za izgradnju trijema crkve sv. Kuzme i Damjana u Kaštel Gomilici. D. Marasović – M. Sumić 1993, str. 7, sl. na str. 1.

spomenik s natpisom u dva komada nalazio se u crkvi Gospe od Otoka i to je vjerojatno onaj koji nabavljen 1801. od bratovštine Gospe od Porođenja u Solinu.⁶²

No vratimo se Vincenzu Poiretu. On govori o mramornom kipu koji jedanput stoji na nogama, a drugi put leži i odjeća mu ima veličanstvene nabore što odgovara opisu togata koji je na Danilovu crtežu označen brojem I. Na temelju podataka o troškovima za nabavu spomenika za zbirku Garagninovich pretpostavljamo da je kip nabavljen u travnju ili svibnju 1802. godine.⁶³ Budući da je ostao u Solinu, postaje jasno zašto ga je Poiret vidio tamo i kako to da je bio vlasništvo Garagninovich, odnosno da su ga darovali Arheološkom muzeju. Neobično je, međutim, da su ga Čobarnić i vještaci proglasili bezvrijednim! U svakom slučaju kip je ostao na svom mjestu gdje ga je 1846. vidio Joseph Arneth, ravnatelj Kabineta za numizmatiku i starine u Beču, koji je zabilježio da se pripadajuća glava kipa nalazi u Trogiru.⁶⁴ Godinu dana kasnije tu ga je zatekao i škotski putopisac i diplomat Andrew Archibald Paton.⁶⁵

Krajem veljače 1848. Francesco Carrara, ravnatelj Arheološkoga muzeja, obavijestio je okružnoga poglavara da se nada da će kip, zajedno sa sfigom iz obitelji Cindro, uskoro biti u Muzeju.⁶⁶ Sljedećih mjeseci, a svakako prije lipnja 1849., kip je prenet u Split.⁶⁷ Zato ga 1854. nalazimo u inventaru Muzeja⁶⁸ i u opisu Muzeja iz 1872. godine.⁶⁹ Don Frane Bulić ga je 1884. inventarizirao u katalogu kipova i torza B pod brojem pet,⁷⁰ a 1894. spomenuo ga je

Slika 6
Kip muškarca odjevena u togu (snimio Živko Bačić)

62 Za sign vidi bilj. 12, 1801, ad 21. studenoga: *Per una Lapide di ragione della Scuola di Salona, ed un Piedestallo con varj pezzi di marmo di particolari, acquistati col mezzo del Co. Doimo Grisogono L. 288.* F. Celio Cega 2000, str. 35. Za bratovštinu vidi D. Božić-Bužančić 1988, str. 97. Za pregled nalaza s Otoka vidi A. Duplančić 1999, str. 31.

63 Vidi bilj. 60 i 61.

64 J. Arneth 1849, str. 42: *dann die bei Salona zu erwähnenden Gegenstände, als die herrliche Senatorsstatue, die beim ersten Hause auf der Strasse von Spalato nach Salona daselbst liegt, und den Einwohnern als Sitzplatz dient (der Kopf dazu soll in Traù seyn).*

65 [A. A. Paton] 1847, str. 359: *Losteria del villaggio: al famoso cacciatore era d'un tipo italiano; una casupola con pergolato di vite, traverso la quale i raggi del sole dardeggiano, una statua come di senatore romano che serviva di banco ad una ragazza che filava, e ad un paesano, i cui sandali somigliavano appunto a quelli del romano cittadino, la cui rovesciata statua narra la storia di un mondo che non è più.* Paton je *Jadranska pisma* najprije tiskao u novinama *Allgemeine Zeitung* pod naslovom *Adriatische Briefe*, čiji je prijevod na talijanski kao *Lettere adriatiche* objavljivao u listu *La Dalmazia* 1847. br. 33 (19. kolovoza), a kasnije ih je uklopio u svoju knjigu (A. A. Paton 1849.). Nama je ovdje važno osmo pismo kojim smo se služili prema izdanju u *La Dalmazia*, br. 45. Ono je, prema jednoj Carrarinovoj bilješci, tiskano u *Allgemeine Zeitung*, br. 141. Navedeni odlomak u knjizi glasi: *The inn of the place, where we rested a brief quarter of an hour, and drank a cup of Salonitan wine, had quite the modern Roman air. In front of the door was a verandah of dried leaves, through which flakes of sunlight fell on a large marble senatorial-looking statue lying on its face, the back of which formed the bench, on which sat a maiden with a distaff, and a peasant with sandals, closely resembling those of the Roman citizen, whose reversed effigy recalled the ancient world to the mind of the traveller; while a miserable little daub of a figure firing at a covey of birds was the sign of the inn.* »Al famoso Cacciatore«, or the famous huntsman. A. A. Paton 1849, str. 299-300.

66 AMS, arhiv, 1848, br. 9, dopis od 28. veljače: *La statua di un senatore che stà vicino al ponte di Salona, di proprietà del conte Garagnin di Traù, e il frammento di sfiga del conte Cindro di Spalato furono a Lei medesimi promessi dalla generosità e dalla compiacenza del loro possessore, e spero di avremo quanto prima.* (M. Špikić 2010, str. 194.) Očito je, dakle, da velika skulptura koju Paton ističe u Muzeju nije kip o kojem je ovdje riječ. [A. A. Paton] 1847, str. 360: *una figura colossale, la cui descrizione è bello il tacere.* Kip se ne spominje u njegovoj knjizi u odlomku koji govori o Muzeju. (A. A. Paton 1849, str. 305.) Paton se 26. ožujka 1847. potpisao u knjizi posjetitelja Muzeja 1842. – 1892., l. 10r.

67 AMS, arhiv, 1849, br. 6, dopis Ministarstva za nastavu br. 930/274 od 13. ožujka, ad 1. Isto, br. 10, Carrarinov odgovor od 19. lipnja: *Ad 1. La statua che giaceva un tempo presso la prima casa di Salona, è già in Museo.*

68 AMS, arhiv, 1854, br. 3: 4. *Una statua colossale acefala paludata.*

69 I. Dević 1872a, str. 8: *18. Statua colossale, in marmo, di un magistrato, con paludamento, mancante della testa e del braccio.* Isto u I. Dević 1872b, str. 23; V. Maschek 1873, str. 300.

70 Katalog kipova i torza B, br. 5: *Statua colossale di magistrato paludato.* Kao mjesto nalaza Bulić je napisao *Salona*.

u vodiču po Splitu i Solinu.⁷¹ Danas se nalazi u lapidariju, na ulazu u Muzej (sl. 6).⁷² Novija istraživanja povezala su ga sa skupinom carskih skulptura iz julijevsko-klaudijevskoga doba i datiran je u 1. stoljeće.⁷³ U odnosu na Danilov crtež vidi se da je kip pretrpio razna oštećenja, sukladno Poiretovim riječima, od kojih je najveće na desnoj strani gdje nedostaje jedan dio.

Ne znamo što je ponukalo Garagninove da kip daruju Muzeju. Vjerojatno je to bio odraz onodobnih nastojanja da se obogate već postojeći muzeji i pomogne nastanak novih. U tom duhu bilo je i njihovo slanje predmeta za tek utemeljeni pokrajinski muzej u Zadru.⁷⁴ Uz neke kosti i fosile, Ivan Luka je sredinom 1833. poslao 28 komada novca, dio olovne cijevi otkopane 1805., neku posudu razbijenu u dva dijela, dio izlijebljene cijevi i dvije opeke također nađene u Saloni.⁷⁵ Spomenuta olovna cijev je ona koja je otkrivena tijekom druge kampanje iskopavanja i prikazana je na Danilovu crtežu pod brojem 11, a posuda je vjerojatno amfora pod brojem 13 koja je bila puknuta.⁷⁶ Tijekom istraživanja nađeno je i 97 komada novca od čega se 56 moglo identificirati, a ostali su bili potpuno istrošeni.⁷⁷ Pretpostavljamo da su u Zadar poslani najbolje sačuvani primjerci iz drugoga iskopavanja, a da su opeke one koje u nađene u drugoj kampanji.⁷⁸

* * *

Francesco Carrara započeo je 8. siječnja 1846. svoja arheološka istraživanja Salone⁷⁹ i to u sjeveroistočnom kutu grada jer je najprije želio otkriti njezine zidine i utvrditi opseg antičke metropole. U dnevniku iskopavanja, pod nadnevkom 15. siječnja, zapisao je da se radilo na zidinama i na krstionici (u episkopalnom centru), za koju je u tom trenutku mislio da je mali hram (*tempietto*), te da je među starinama koje su nađene tog dana bio i jedan torzo.⁸⁰ U izvještaju o rezultatima iskopavanja tijekom siječnja, koji je 9. veljače podnio okružnom poglavaru Karlu Kempteru, Carrara spominje taj torzo i opisuje ga kao klasični torzo Apolona izrađen od mramora, a u prilogu je poslao dvije table na kojima su bile nacrtane prednja i stražnja strana kipa.⁸¹ Upravo oko njega razvit će se velika polemika i svađa.

Vijest o nalazu Apolonova torza ubrzo se raširila po onodobnom tisku jer je Carrari bilo veoma stalo da se njegova istraživanja pročuju zbog čega je angažirao mnoge poznate da o njima izvještavaju te im slao potrebne podatke. Tako njegov prijatelj Ferdinand Wolfarth u bečkim novinama *Die Gegenwart* 19. ožujka 1846. objavljuje članak o salonitanskim ruševinama i piše da je nađen mramorni torzo Apolona,⁸² 14. travnja isto je javio Johann Gabriel Seidl u bečkom listu *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*,⁸³ a 4. srpnja Giambatista Bassanese u torinskim novinama *Il messaggiere torinese*.⁸⁴ Vijest o njemu izašla je i u br. 75 frankfurtskih novina.⁸⁵

71 L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 141: »5 kip u togi bez glave i bez ruku s obilato nabranom odjećom, visok je 1,74 m«.

72 Kip i crtež povezao je I. Babić 1984, str. 147; I. Babić 1985, str. 78.

73 N. Cambi 1998, str. 50 (sa sl.); N. Cambi 2002, I, str. 121; N. Cambi 2005, str. 30; N. Cambi 2014, str. 160 (sl.); Katalog 2014, str. 263; J. Jeličić-Radonić 2008, str. 87 (sl.), 89.

74 O počecima toga muzeja Š. Batović 1982, str. 11-12. Među darovateljima bio je i Josip Čobarnić koji je za zadarski muzej poslao antički novac i jednu inkunabulu s Plinijevim djelom. Specifica 1833; A. Duplančić 2012, str. 56-57.

75 Continuazione 1833, str. 213: *Garagnin Giov. Luca (de) ... vent'otto medaglie classificate; uno tubo rinvenuto in uno scavo eseguito nel 1805 a Salona; un vaso antico lungo due piedi e mezzo circa, però spezzato in due parti; un pezzo di tubo scanellato; due mattoni detti comunemente pietre cotte ottenuti anch'essi da antichi escavi di Salona*. Ivan Luka se kao donator spominje i 1834. kada šalje uzorke kamenja i ruda te vune njegovih ovaca. Specifica 1834.

76 I. Babić 1984, tab. XVII; I. Babić 1985, str. 76. Arhiv Garagnin, br. LVIII: *Alcuni pezzi di tubo di piombo consumati alquanto dal tempo in peso di funti N.o 42. di figura come appare nel Disegno al N.o 11. ... Vaso di cotto bislungo, come nel disegno al N.o 13*. Crtež se čuva u Muzeju grada Trogira, knjižnica Garagnin-Fanfogna, razni nacrti, sign. VI g 85.

77 Arhiv Garagnin, br. LVIII: *Medaglie N.o 56., ed altre N.o 41. del tutto consunte dal tempo*. Isto, br. LXII (Garagninov izvještaj od 16. srpnja): *le medaglie, dalle 97. appena trovandosene 56., che riconoscere si possono*. U to doba riječ *medaglia* rabila se za starinski novac.

78 Arhiv Garagnin, br. LVIII: *Quattro coppi: cadauno è lungo piedi veneti N.o 1. onze N.o 6*. Jedna mletačka stopa iznosila je 34,7 cm.

79 M. Špikić 2010, str. 149. Vijest o tome odmah je objavljena u zadarskim i tršćanskim listovima, ali s podatkom da su iskopavanja počela 12. siječnja što je vjerojatno nadnevak pisma kojim je Carrara razaslao vijest. Scavi 1846a, str. 20; Scavi 1846b, str. 40.

80 AMS, arhiv F. Carrare, poz. X, arheologija, *Giornale degli scavi 1846*, str. 7: *Racolsi oggi un torso di statuetta, un idoletto in bronzo, un manico di bronzo con testa insignificante – poi qualche medaglia – una magnifica Faustina di rame con patina – una Lucretia-Trio d'argento, un Gallieno e un Claudio*.

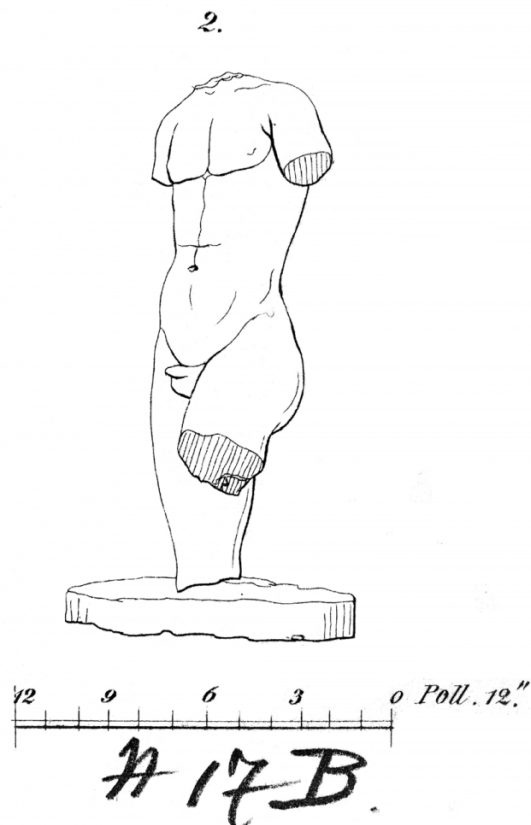
81 AMS, arhiv, 1846, br. 12: *un classico torso di Apollo in marmo. ... Nella prima tavola è disegnata la parte anteriore del torso d'Apollo. Nella seconda la parte posteriore del torso medesimo*. Carrara je zamolio da mu se sav likovni materijal vrati kako bi ga mogao objaviti kad bude dodao nalaze koji će se otkriti u nastavku istraživanja. M. Špikić 2010, str. 153.

82 F. Wolfarth 1846, str. 306: *ein marmorner Rumpf (torso) des Apollo, die Statuette eines Satirs und eines Priaps*.

83 J. G. Seidl 1846, str. 346: *einen klassischen Marmor Torso eines Apoll*. M. Špikić 2010, str. 155.

84 G. Bassanese 1846, str. 108: *un classico torso di Apollo*.

85 Podatak iz članka A. Frisiani 1846a, str. 138, 139.

Slika 7
Apolonov torzo iz knjige F. Lanze (snimio Živko Bačić)

Za razliku od tih pohvalnih tekstova, Alfonso Frisiani je u svibanjskom broju zadarskoga lista *La Dalmazia* objavio oštru kritiku Carrarina rada i optužio ga da Apolonov torzo nije uopće otkriven.⁸⁶ Još je teži napad iznio Francesco Lanza napisavši da je Carrara prisvojio zasluge njegova

oca i kao svoje otkriće naveo torzo koji je 1821. našao Carlo Lanza.⁸⁷ Naime, prigodom tiskanja izvještaja o očevim istraživanjima, F. Lanza je već 1837. objavio da je u termama bio nađen lijepi Apolonov torzo⁸⁸ koji je u knjizi iz 1856. identificirao s onim čiju je sliku donio (sl. 7).⁸⁹

Carrara se našao u veoma nezavidnoj situaciji pa se morao braniti od takvih izjava. Već 18. svibnja sastavlja odgovor Frisianiju u kojem ističe da je dvije slike torza bio priložio svom prvom izvještaju u veljači (misli na onaj poslan okružnom poglavaru) i da se sada nalaze u vladinim uredima u Beču, a da je Apolon, koji zaista zaslužuje da bude viđen, u Muzeju i tu mu se svatko može diviti.⁹⁰ Torzo je Carrara ponovno naglasio u završnom izvještaju o istraživanjima u Saloni tijekom 1846. koji je poslao okružnom poglavaru 20. srpnja. Osvrćući se na njega kaže da je dostojan ugledne zbirke i da se može usporediti s kipom Venere koji je 1839. bio oduzet V. Poiretu, a za izvještaj moli Kemptera da ga pošalje na cenzuru i mišljenje upravi bečkoga muzeja za numizmatiku i starine jer su tamo najmjerodavniji stručnjaci za arheologiju.⁹¹

Frisiani nije ostao dužan Carrari. U listopadskom broju *La Dalmazia* 1846. opširno mu je odgovorio dotaknuvši se i Apolonova torza. On piše da je jednom već bio u Muzeju radi svoje ugone,⁹² a da je drugi put došao kako bi utvrdio je li izgled kipa odgovara podatku iz članka F. Lanze iz 1837. da je torzo lijep. Zatim nastavlja: kip nije vidio prvi put pa se nadao da će to uspjati drugi put, ali je ravnatelj (Carrara) bio zauzet poslovima tako da nije uspio ući u Muzej.⁹³

Ustrajući u svojoj obrani, Carrara je napisao drugi članak u kojem se opravdava u vezi uništavanja jednog natpisa što mu spočitava Frisiani u drugom tekstu,⁹⁴ a za torzo kaže da ga je našao kod prvih salonitanskih kula, da je umjetnički dragulj i da ga se ne smije miješati s torzom

86 A. Frisiani 1846a, str. 139: *E vaglia il vero; l'Apollo ed il Satiro di che parla il giornale di Francoforte, quanto a noi non possiam tenerli che come un sogno brillante; conciossiacchè non avemmo mai notizia di autentica riconoscenza.* M. Špikić 2010, str. 155.

87 F. Lanza [1846], str. XIV-XV: *Ma ch'egli osi persino e cogli scritti e colle stampe appropriarsi la scoperta, in questo anno 1846, di oggetti che già esistevano e si eran veduti da lunga pezza innanzi; e specialmente poi di un torso d'Apollo.* D. Kečkemet 1993, str. 53; tu pogrešno piše: »torzo sveteice-mučenice Apoline«.

88 F. Lanza 1837, str. 133: *un bel torso di Apolline* (podcrtao A. D.) *fù estratto da una di quelle vasche.*

89 F. Lanza 1856, str. 22 (*un piccolo torso di Appolline*), tab. IV, 2; na tab. I je ucrtan položaj tih termi i označen slovom L.

90 F. Carrara 1846, str. 193: *Le tavole si trovano ora presso gli aulici dicasteri di Vienna, gli oggetti nel nostro museo, visibili a tutti, e il torso d'Apollo degno veramente d'essere veduto da tutti e da ognuno ammirato.* Postoji poseban otisak ovog članka (Zara 1846.) u kojem je navedeni tekst na str. 32. M. Špikić 2010, str. 158.

91 AMS, arhiv, 1846, br. 54: *Superiore ad ogni altro, e degno veramente di una distinta collezione è il torso d'Apollo, che reco disegnato alla tavola XI e XII. Dal disegno argomento ogniuno alla preziosità dell'archetipo. Degno pari si è questo al raro torso di Venere vincitrice, che abbiamo nel Museo.* U popisu priloženih tabli su i dvije s prikazom torza. Drugi primjerak istog rukopisa ima Carrarine bilješke po kojima je dio tog teksta unijet u njegovu knjigu *Topografia e scavi di Salona.*

92 Bilo je to 27. lipnja 1845. kako to svjedoči njegov potpis u knjizi posjetitelja Muzeja 1842. – 1892., I. 9r. Frisianijev posjet Splitu rezultirao je člankom o Saloni, Dioklecijanu i Palači, ali se u njemu ne spominje Muzej. Frisiani 1845.

93 A. Frisiani 1846b, str. 439: *che una volta vi fui a mio bell'agio; che la seconda volta mi vi ero portato per conoscere, se il disegno del torso d'Apolline combinava con quello già pubblicato nel 1837. ... [slijedi odlomak članka]. E siccome quel torso da me non era stato veduto la prima volta* (podcrtao A. D.), *intendevo di ammirarlo di poi: ma ... il direttore era sopraccaricato da' suoi lavori, e al forestiero, che umilmente dimandava l'entrata in quel sacrario, fu ripetutamente rifiutato l'accesso.*

94 M. Špikić 2010, str. 156.

koji je iskopao Carlo Lanza, a koji nije zabilježen u inventarima njegova nasljednika Čobarnića pa zato žali da je žalosno nestao (*miseramente sparito*).⁹⁵

U međuvremenu je u listopadu 1846. u Splitu boravio ravnatelj Kabineta za numizmatiku i starine u Beču Joseph Arneht koji je izrazio nezadovoljstvo stanjem Muzeja. Ipak je istaknuo neke spomenike i među njima ljevu puškasti mladenački Apolonov torzo uz napomenu o njegovu nejasnom odnosu prema kipu spomenutom 1837. godine.⁹⁶ U ožujku 1847. Muzej je razgledao spomenuti putopisac Paton koji je torzo, zajedno s Venerinim kipom, nazvao draguljima zbirke.⁹⁷

Priča o Apolonovu torzu nastavila se u rujnu 1847. kad se Carrara njime pohvalio na IX. kongresu talijanskih znanstvenika održanom u Veneciji rekavši da je torzo dostojan da ukrasi bilo koji muzej,⁹⁸ a slično se izrazio u svojoj knjizi o topografiji i iskapanjima Salone objavljenoj 1850. godine.⁹⁹ Na kraju ga je spomenuo u članku tiskanom 1852.: »našao sam ja i klasični trup Apolinov 1846. medju podrtinami na jednoj starinskoj stublini.«¹⁰⁰

Na Carrarinu knjigu odmah je reagirao Francesco Lanza koji je ustao u očevu obranu, kritizirao Carrarino prisvajanje Carlovih rezultata istraživanja, njegovu nestručnost itd. pa, između ostaloga, nije mimošao i navodno otkriće Apolonova torza. Na Carrarin prigovor da Carlov Apolon nije zabilježen u inventarima, Lanza je naveo da je njegov otac zbog liječenja očiju bio puno odsutan iz Splita pa su se neki spomenici, ili zato što im se nije znala vrijednost ili zbog nemara, zagubili. Zatim nabrja neke od tih spomenika i među njima Apolonov torzo za koji piše da je u inventarima bio ubrojen općenitim izrazom dijelovi skulptura (*frammenti di scultura*) i

ponavlja da ga je spomenuo u članku iz 1837. godine.¹⁰¹ Nasuprot Lanzi, u prilog Carrari javio se Augustin Antun Grubišić. On je 1851. u milanskom listu *L'educatore* objavio članak u kojem brani Carraru i pita kako to da je Carlov Apolon nestao već prije 1836., kad je Čobarnić sastavio inventar Muzeja u kojem nije naveden, na koji je način nestao, gdje se zavukao toliko dugo i kako se ponovno pojavio? Grubišić navodi da se torzo zaista nalazi u Muzeju gdje ga je stavio Carrara, koji tvrdi da ga je otkrio, i na kraju postavlja još jedno, posve logično, pitanje: zar je mogao, zar je morao u Saloni postojati samo jedan Apolon?¹⁰²

Zagonetka oko Apolonova torza zaista je zanimljiva, a argumenti koje su iznijeli Carrara i F. Lanza ponukali su nas da provjerimo arhivske izvore. Francesco Lanza navodi da je torzo našao njegov otac u jednoj prostoriji (bazenu) termi 1821. i pritom ga ne opisuje, ne navodi dimenzije i materijal već kaže jedino da je lijep. O rezultatima svojih prvih istraživanja Carlo Lanza je podnio dva izvještaja splitskom Okružnom poglavarstvu: prvo 25. listopada, a drugo 15. studenoga 1821. Međutim, ni u jednom nema spomena Apolonova torza. Teško je vjerovati da ga je C. Lanza namjerno izostavio i tako propustio da se pohvali rezultatima iskopavanja. U prvom izvještaju opisuje terme i njihov mozaik, spominje nalaze metalnih predmeta, dvije lucerne, novac (Valentinijanov i Teodozija I.), neke komade od vapnenca i mramornu glavu Junone koja ga je osobito oduševila.¹⁰³ U drugom ponovno ističe mozaik i brine o njegovoj zaštiti te nabrja olovnu cijev, mramorne baze stupova, četiri kapitela, list alabasternoga kapitela i razne opeke, ali o Apolonu opet ništa.¹⁰⁴ Osim Lanzinih izvještaja o tim iskopavanjima postoji i izvještaj Vicka

95 AMS, arhiv F. Carrare, poz. X, arheologija, Di una lapide salonitana e d'un torso d'Apollo: *Un altro monumento, trasportato nel museo di Spalato, attira la curiosità di tutti. Gli è un torso d'Apollo che ho trovato nel prossimo passato gennaio cogli scavi delle prime torri delle dissepolte mura salonitane; torso che nel suo intuito è una vera gemma dell'arte.* Ovo je rukopis članka, ali nam nije poznato je li objavljen i gdje. Tekst je s nekim razlikama tiskan u F. Carrara 1850, str. 97-98 (dio o natpisu), 105 (dio o torzu). F. Carrara 1991, str. 171 (dio o natpisu), 171-172 (dio o torzu).

96 J. Arneht 1849, str. 41: *Ausser dieser Statue ist noch ein ganz hübscher jugendlicher Torso dem Apollo zugeschrieben, angeblich 1846 gefunden, dieser oder ein sehr ähnlicher, jedoch nicht mehr vorhandener, 1837 besprochen; ferner ein kopf der Flora.* U bilješci se poziva na članak F. Lanza 1837, str. 133. O Arnehtovoj kritici Muzeja vidi M. Špikić 2010, str. 162-163, 166-168.

97 [A. A. Paton] 1847, str. 360: *i torsi di una Venus victrix e di un Apollo sono gioielli della raccolta.* U svojoj knjizi izrazio se još pohvalnije. A. A. Paton 1849, str. 305: *Apollo and a Venus Victrix are worthy of a place in any European collection.*

98 Carrara 1847a, str. 339 (poseban otisak str. 16). Isti je tekst objavljen i na njemačkom: Carrara 1847b, str. 12.

99 Carrara 1850, str. 105: *Superiore ad ogni altro, e degno veramente di qualunque museo, perchè gemma dell'arte, è un piccolo (podcrtao A. D.) torso d'Apollo.* Hrvatski prijevod Carrara 1991, str. 169.

100 Carrara 1852, str. 330. Tekst je datiran u Beču 20. ožujka 1851. Autorovo ime je pogrešno tiskano kao Ivan.

101 F. Lanza 1850, str. 23, 30-32. Zanimljiva je Buličeva bilješka na jednom primjerku Lanzine brošure u Muzeju (str. 32) po kojoj je kip prešao u zbirku braće Solitro koju je otkupio Šime Ljubić za zagrebački Arheološki muzej: *Comprato dal def. Ljubić da Solitro pel Museo di Zagabria, dove ora si trova.* Za taj kip vidi A. Sedlar Torlak 2014, str. 193-194.

102 A. A. Grubišić [1851?], str. 10-11. U Carrarinovoj ostavštini (poz. X, arheologija) nalaze se stranice ovoga Grubišićeva teksta s Carrarinim ispravcima i dopunama, ali u vezi torza nema ništa.

103 AMS, arhiv, 1821, spisi bez br.: 5. *Ciò però che più d'ogni altra cosa mi ha interessato, ed ha animato la mia soddifazione si è che ci siamo avventi in un testa che sembra di Giunone spezzata da una statua di marmo Pario, opera Greca, di scalpello maestro.*

104 AMS, arhiv, 1821, spisi bez broja.

Andrića od 23. prosinca 1821., poslan Okružnom poglavarstvu, koji također ne spominje Apolona,¹⁰⁵ a nema ga ni u tekstu Rafe Martinija o radovima na lokalitetu *Hortus Metrodori* iz studenoga 1823. godine.¹⁰⁶ Raspolažemo također s Lanzinim izvještajima od 27. lipnja 1824., 6. lipnja 1825., 25. kolovoza 1826. i 5. prosinca 1827. no ni u njima nema podatka o otkriću Apolonova torza.¹⁰⁷

Za naše pitanje osobito je važan inventar muzejskih predmeta sastavljen 9. travnja 1826. te potpisan od Lanze i Martinija. U njemu su pod brojem pet navedene skulpture, ali su popisane samo tri: reljef s Jupiterom koji stoji, glava Junone i glava fauna (polovična). U napomeni se kaže da postoje drugi ulomci skulptura i arhitekture, ali se za sada ne mogu potanko opisati jer nisu dovoljno proučeni, odnosno identificirani.¹⁰⁸ Isto je tako važan inventar koji su 26. studenoga 1835. sastavili Josip Čobarnić i Martini u kojem opet nema Apolonova torza, ali se zato spominje Apolonova ruka.¹⁰⁹ Među predmetima je zbirno popisano i šest nepotpunih kipova, ali ni za jednoga nije istaknuto da predstavlja Apolona.¹¹⁰ Da je u Muzeju tada postojao *un bel torso di Apolline*, kako ga je opisao Francesco Lanza 1837., Čobarnić i Martini bi ga sigurno naveli jer bi im kao Carlovim suradnicima takav predmet trebao biti dobro poznat, a osobito Martiniju koji je od početka stalno bio uz Carla Lanzu i crtao nalaze za njegove izvještaje.¹¹¹

Nasuprot ovom muku o torzu u spisima Carla Lanze odjednom se 1837. pojavljuje podatak o njegovu pronalasku 1821. Francesco Lanza u svojim prepirkama s Carrarom nije iznio nikakav dokaz u prilog toj činjenici nego je stalno ponavljao da ga je spomenuo 1837. u talijanskom

arheološkom časopisu, a u osvrtu na Carrarinu knjigu 1850. naveo ga je među one koji su se bili zagubili (*ne andarono smarriti*).¹¹² Tek nakon Carrarina odlaska s uprave Muzeja, i čak nakon njegove smrti 1854., F. Lanza objavljuje 1856. crtež spornog torza.¹¹³ U to je vrijeme i Rafo Martini bio mrtav; on je do 1839. boravio u Splitu, a onda se vratio u Dubrovnik gdje je umro 1846. godine.¹¹⁴

Carrara sa svoje strane nije objavio nikakav opis torza i sliku. Bile su, doduše, izrađene dvije table na kojima su bile nacrtane prednja i stražnja strana torza i koje su kao prilog njegovu izvještaju o istraživanjima 1846. poslane splitskom Okružnom poglavarstvu. S obzirom na način na koji je djelovala austrijska administracija, izvještaj je prosljeđen dalmatinskoj vladi u Zadru, a ona ga je poslala vladi u Beču čije uredi spominje Carrara u članku tiskanom u 24. broju lista *La Dalmazia*.¹¹⁵ Zato nam, do eventualnog otkrića tih tabli, za njegovo prepoznavanje ostaju samo Carrarine riječi pune hvale za ljepotu toga mramornog spomenika i podatak da je bio malih dimenzija kako je zapisao u dnevniku istraživanja 1846. i u knjizi iz 1850. godine.¹¹⁶ Prigodom primopredaje dužnosti ravnatelja Muzeja između Carrare i Sebastijana Giovannizija 1853., među predmetima koji su prikupljeni od 1842. do tada, popisani su samo jedan Apolonov torzo uz napomenu da je otkriven 1846. kako bi se zajamčilo Carrarino »pravo na njega«.¹¹⁷ Tada nisu mogli biti popisani svi spomenici jer je na temelju odluke splitskih vlasti u listopadu 1852. dio njih iz zgrade Muzeja bio prenijet u jedno skladište Generalata na obali.¹¹⁸ Oni su naknadno popisani 1854., ali ni jedna skulptura, odnosno torzo nije pripisan Apolonu.¹¹⁹

105 DAZd, spisi regis. Namj., 1825, sv. 238, VIII, br. 3435, Andrićev broj 374.

106 DAZd, Miscellanea, br. 8/II, poz. B. Najveći dio tog izvještaja objavljen je u R. Martinijem 1919-1922.

107 AMS, arhiv, 1824, spisi bez br.; 1825, spisi bez br.; 1826, spisi bez br.; 1827, spisi bez br.

108 DAZd, spisi regis. Namj., 1826, sv. 258, VIII, ad br. 14197/3319, prilog uz dopis splitskoga Okružnog poglavarstva br. 9416/1260 od 14. VII. 1826.: *Esistono altri frammenti di scoltura, e di architettura, che per ora non si possono dettagliare non essendo sufficientemente rilevati*. Inventar je dopisom od 9. srpnja poslan Okružnom poglavarstvu. Glavu Junone i fauna (satira) vidi u F. Lanza 1856, str. 22, T. IV, 1, 3.

109 Vjerojatno je to ona koju je objavio F. Lanza 1856, str. 22 (*una mano /fig. 4./, in marmo greco e per lavoro molto pregevoli*), tab. IV, 4. U muzejskom katalogu poprsja i glava C don Frane Bulić ju je 1884. inventarizirao pod brojem 23.

110 AMS, arhiv, 1836, br. 2, prilog uz Čobarnićev dopis od 21. siječnja: *Lavori di marmo. ... 1. Mano d'Apollo di marmo. ... Oggetti di tiburtina. ... 6. Statue di marmo tiburtino. Non complete*. Dva prijepisa inventara nalaze se u godini 1853., spisi bez broja, u sklopu zapisnika primopredaje dužnosti ravnatelja između Carrare i Sebastijana Giovannizija. Ovo je inventar na koji se poziva F. Carrara 1850, str. 105. Iako je inventar sastavljen 1835. Carrara ga je zbog popratnoga dopisa naveo pod kasnijim datumom.

111 Zanimljivo je da im Francesco Lanza nije htio dati na uvid očeve izvještaje za godine 1825., 1826. i 1827. uz objašnjenje da će ih dati kad budu tiskani, a da to će uskoro biti u Rimu. (AMS, arhiv, 1836, br. 2, Čobarnićev dopis od 21. siječnja.) Očito je mislio na rad objavljen u *Bullettino dell' Instituto di corrispondenza archeologica per l'anno 1837*. Carlo Lanza je umro 29. siječnja 1834.

112 F. Lanza 1850, str. 32.

113 F. Lanza 1856, tab. IV, 2.

114 K. Prijatelj 1989, str. 18; M. Špikić 2010, str. 252.

115 Vidi bilj. 90. Iako ih je svojedobno tražio natrag, Carrara ih nije dobio što ističe u pismu okružnom poglavaru od 20. prosinca 1849. AMS, arhiv, 1849, br. 46.

116 Vidi bilj. 80 i 99.

117 AMS, arhiv, 1853, spisi bez br.: *VI Oggetti di scoltura ... 9 Il classico torso d'Apollo scavato nel 1846*.

118 AMS, arhiv, 1853, spisi bez broja.

119 AMS, arhiv, 1854, br. 3: 32. *Un torso ... 35. Un torso*.

U opisu Muzeja koji je 1872. objavio Ivan Dević navodi se Apolonov torzo od parskogoga mramora no taj podatak ne govori je li on Lanzin ili Carrarin.¹²⁰

U cijeloj ovoj priči oko Apolonova torza, punoj želje za čašću, gorčine, uvrijeđenosti i ponosa, zbunjuje kako to da ga nema u inventaru iz 1826., odnosno kako to ga Carlo Lanza nije istaknuo i izriekom naveo te bi se trebao nalaziti među nedovoljno proučenim spomenicima (*non essendo sufficientemente rilevati*). Zatim, zašto njegov sin Francesco objavljuje vijest o nalazu torza (jer mu je očev ugled bio narušen?) koju ničim ne dokazuje, kako to da ga Frisiani nije vidio kada je 1845. posjetio Muzej i bi li se Carrara usudio prisvojiti prepoznatljiv tuđi nalaz. Kada je crteže torza slao okružnom poglavaru Kempтеру Carrara je znao da je on 1843. razgledao Muzej, zajedno s tadašnjim okružnim poglavarom Edvardom Griez de Ronseom¹²¹ i da bi mogao uočiti kako mu se stari spomenik podastire kao novootkriveni. Ako je Carrara posegao za tuđim nalazom koji je barem neko vrijeme bio izložen u Muzeju, pa ga počeo predstavljati kao svoj, zar ne bi riskirao da oni koji su ga pamtili od prije prepoznaju i upozore na to? S druge strane zar se Lanza ne bi našao u istoj situaciji da ga se optuži da je Carrarina Apolona pripisao očevom otkriću?

Iako smo skloniji Carrarinoj priči ne možemo je bezrezervno prihvatiti jer nam nedostaju »bečke« table koje bi u tome presudile, a Lanza je možda zaista imao nešto na temelju čega je napisao da je njegov otac otkrio torzo koji je objavio 1856. Osim toga, pitanje je može li se neki drugi kvalitetan mali torzo iz Muzeja uključiti u ovu raspravu, imajući pritom na umu da se u ono doba gotovo svaki lijepi torzo mladića mogao pripisati Apolonu. Na kraju nam kao zaključak ostaje činjenica: u Muzeju se čuva jedan torzo, s inventarnom oznakom B 17 (sl. 8),¹²² koji je Lanza objavio kao Apolonov i koji je nađen u Saloni, ali je upitno je li otkriven u termama ili u sjeveroistočnom dijelu grada, ako je to onaj o kojem je pisao Carrara. Što se pak tiče identificiranja torza s Apolonom novija su istraživanja pokazala da nije riječ o grčkom bogu već o torzu dječaka praksitelovskih osobina i datiran je u posljednju četvrtinu 1. stoljeća.¹²³

Slika 8
Torzo dječaka (snimio Živko Bačić)

U lapidariju Arheološkoga muzeja izložen je nagi torzo mramornoga kipa u sjedećem položaju koji prikazuje nekoga diviniziranog cara, a datiran je u prvu polovinu 1. stoljeća (sl. 9). Kip je bio monumentalne veličine, ali je od njega sačuvana samo prednja polovica torza dok stražnja, koja je bila izrađena od zasebnoga komada, nedostaje. O podrijetlu ovoga spomenika ne zna se ništa¹²⁴ i na njemu

120 I. Dević 1872a, str. 8; 17. *Torso di Apollo in marmo pario, classico*. Isto u I. Dević 1872b, str. 23; V. Maschek 1873, str. 300.

121 Knjiga posjetitelja Muzeja 1842. – 1892., I. 8r. Kempeter je do 1845. bio zaposlen pri vladi u Zadru, a zatim je postao okružni poglavar u Splitu.

122 Katalog B: *Frammento di statua si marmo (Apollino)*. U napomeni ga je Bulić povezo sa slikom u Lanzinoj knjizi ispod koje je u muzejskom primjerku knjige dopisao N 17 B. L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 149: *17 trup maloga Apola, bez glave, obadviju ruku i djelomice bez nogu, dobre izradbe*. Godine 2006. inventariziran je po drugi put pod br. 38095 i s njim je uvršten u katalog spomenika izložbe o antičkom Rimu u Hrvatskoj. Katalog 2014, str. 262.

123 N. Cambi 2002, I, str. 127, II, str. 61; N. Cambi 2005, str. 71-72; N. Cambi 2014, str. 158; Katalog 2014, str. 262.

124 N. Cambi 1998, 49-50; N. Cambi 2002, I, str. 121, II, str. 51; N. Cambi 2005, str. 29, 31.

Slika 9
Torzo diviniziranoga cara (snimio Živko Bačić)

se ne vidi inventarni broj. U muzejskom katalogu kipova i torza B don Frane Bulić je 1884. pod brojem 7 zapisao: *Torso di una statua colossale in marmo (Telamone?)*, a kao godinu i mjesto nalaza naveo je 1879. i Solin. Naknadno je iznad riječi *marmo* tintom dopisao *Giove* i olovkom stavio upitnik, a riječ *Telamone* prekrizio također olovkom. Bulić je, dakle, prvotno mislio da je torzo možda pripadao nekom telamonu, ali je kasnije pretpostavio da se radi o Jupiterovu kipu. Nabrajajući spomenike u Arheološkom muzeju u vodiču po Splitu i Solinu 1894. Bulić je napisao da je to možda Bakhov (Dionizov) kip izrađen kao kopija

tzv. vatikanskoga Bakha.¹²⁵ Budući da u Muzeju nema drugoga mramornog torza za koji bi se moglo reći da je kolasalan, zaključujemo da opisani spomenik bez broja upravo onaj koji je Bulić u katalogu B i u vodiču naveo pod brojem sedam. Pregledavanjem muzejskih spisa od 1879. do 1883. nismo, nažalost, našli podatak o otkriću torza i njegovoj nabavi za Muzej.¹²⁶

* * *

U Muzeju se nalazi monumentalni mramorni torzo Apolona ili Dioniza koji na leđima ima trapezoidno udubljenje, a datiran je u prva desetljeća 1. stoljeća (sl. 10, 11). I o njegovu podrijetlu ne zna se ništa¹²⁷ i na njemu se ne vidi inventarni broj. U muzejskom katalogu kipova i torza B don Frane Bulić je 1885. pod brojem 40 zapisao: *Torso di marmo (senza testa, mani, piedi)*, a kao godinu i mjesto nalaza naveo je 1882. i Solin te da je iz dotacije za 1885. za njega plaćeno 30 fiorina. Naknadno je u produžetku olovkom dopisao *Apollo*. Pokušaj da se u muzejskom arhivu nađe još neki podatak o torzu nije dao rezultat jer je u obračunu dotacije, u popisu novonabavljenih spomenika, ista rečenica kao u katalogu tako da nije poznato od koga je kupljen i na kojem je lokalitetu nađen.¹²⁸

Torzo je prvi opisao Robert Schneider 1885. koji je zajedno s Ottom Hirschfeldom prethodne godine boravio u Dalmaciji.¹²⁹ Tada je među spomenicima kraj željezničke stanice u Solinu, a određenima za Muzej, uočio ovaj torzo za koji je napisao da možda potječe iz blizine teatra (*vielleicht vom nahen Theater*).¹³⁰ Bulić je uz Schneiderov tekst, u muzejskom primjerku časopisa, dopisao *Museo, Cat. BN 40*. i pod tim ga je brojem opisao u vodiču iz 1894. godine.¹³¹ Zahvaljujući njihovoj pisanju očito je da Apolonovom torzu pripada inventarni broj 40 kataloga B.

* * *

Na kraju ovog teksta osvrnut ćemo se na pitanje krčme ispred koje se nalazio kip muškarca u togi koji su darovali Garagninovi. Prema dokumentima i Arnetovu podatku da je kip bio blizu prve kuće u Solinu na putu

125 L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 145: *7 trup gorostasnoga kipa od mramora, dobre izradnje, od vrata do pripuna, bez desne ruke, gori podignute. Po držanju i položaju imao bi biti trup Bakov, valjda kopija Vatikanskog Baka*. Tada se nalazio u velikoj dvorani I. odjela Muzeja uz istočni zid Dioklecijanove palače.

126 Spomenik su za fotografiranje pripremili restauratori Muzeja Borko Vješnica i Duje Ordulj.

127 N. Cambi 2002, I, str. 12, II, str. 48; N. Cambi 2005, str. 21-23; N. Cambi 2014, str. 159, 164. Najnovije o ovom spomeniku J. Jeličić-Radonić 2015, str. 23-25.

128 AMS, arhiv, 1885, br. 19.

129 Oni su se potpisali u knjizi posjetitelja Muzeja 1842. – 1892. (I. 68v) zajedno s Carlom Masnerom, knjižničarom arheološko-epigrafskoga seminara Sveučilišta u Beču.

130 O. Hirschfeld – R. Schneider 1885, str. 59.

131 L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 187.

Slika 10
Torzo Apolona ili Dioniza (snimio Živko Bačić)

Slika 11
Torzo Apolona ili Dioniza (snimio Živko Bačić)

Split – Solin, krčma se trebala nalaziti negdje oko današnje Širine ili kod mosta koji je s Gospina otoka vodio u selo, ali je na temelju raspoloživih izvora nismo uspješni ubicirati.¹³² U svakom slučaju to nije krčma Ivana (Ive) Mikelića – Mandinića koja se nalazila blizu amfiteatra u zapadnom dijelu Salone, nedaleko tamošnje željezničke postaje. U njenim zidovima bili su ugrađeni razni spomenici, a ispred je bila odrina podignuta od antičkih stupova i kapitela. Spomenuta je već 1890. u članku o skulpturi u Dalmaciji i pritom su opisana tri reljefa na njoj,¹³³ zatim je

spomenuta u vodiču po Splitu i Solinu 1894.,¹³⁴ vodiču po Dalmaciji 1899.¹³⁵ te ponovno u knjizi engleskoga slikara i pisca Fredericka Hamiltona Jacksona objavljenoj 1908. godine.¹³⁶ U obje potonje knjige objavljeni su i crteži kuće (sl. 12, 13). Na katastarskom planu Solina ima broj 768.¹³⁷

Kuću je 1851. sagradio Ivan Parać (1790. – 1862.), sin Juriše Paraća (1738. – 1799.), o čemu je svjedočio kameni natpis na njezinu pročelju, a koji podsjeća na natpis Jurišinoj kući iz 1772. godine:¹³⁸

132 Vidu sliku središta Solina na katastarskom planu iz 1831. M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011, str. 120-121.

133 K. Klement 1890, str. 3-4.

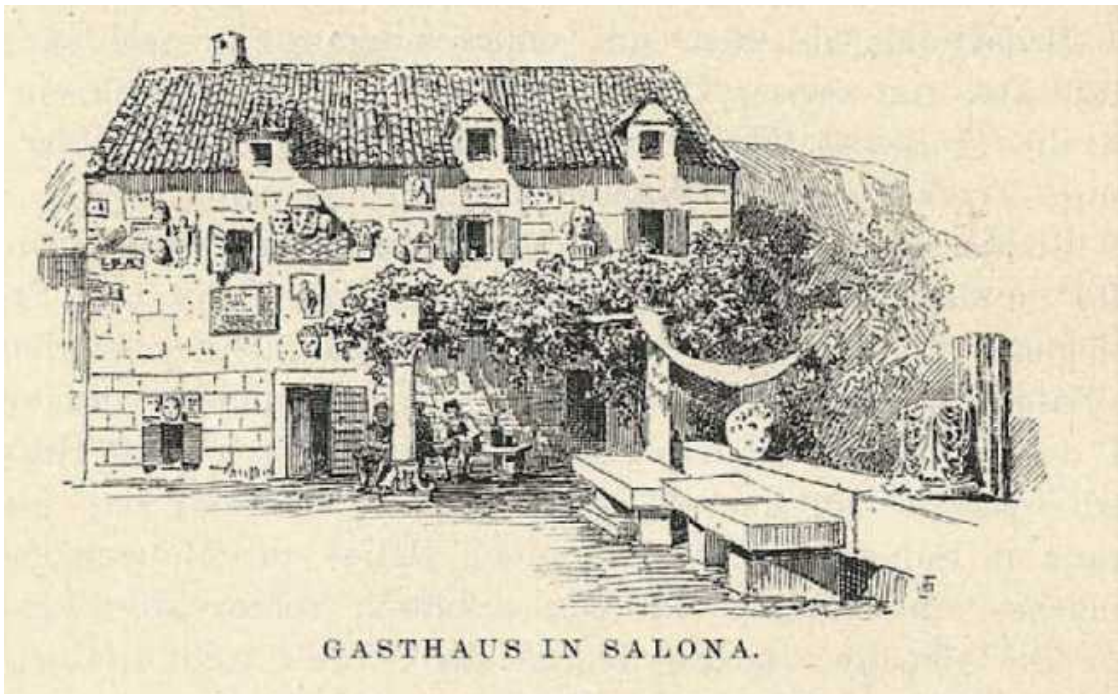
134 L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 223: ... dodje se do krčme Ive Mikelića na vrh malog brežuljka. U pročelju ove kuće uzidano je nekoliko nadpisa, poprsja i glava i raznih arhitektonskih odlomaka.

135 R. E. Petermann 1899, str. 343 (sl.), 345 (opis); S. Mønnesland 2011, str. 338.

136 F. Hamilton Jackson 1908, str. 310, sl. između str. 310 i 311. Bulić je na muzejskom primjerku knjige uz legendu slike dopisao Mikelić Ivan. S. Mønnesland 2011, str. 364.

137 M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011, str. 126; CD list 17 i DM1.

138 I. Grubišić 2010, str. 72 (podaci za Jurišu), 76 (podaci za Ivana), 79 (natpis s Jurišine kuće).

Slika 12
Kuća Mikelić u vodiču iz godine 1899.

Slika 13
Kuća Mikelić u knjizi iz godine 1908.

Slika 14
Natpis s kuće Mikelić prije uklanjanja žbuke
(snimio Tonči Seser)

Slika 15
Natpis s kuće Mikelić nakon uklanjanja žbuke
(snimio Tonči Seser)

GIOVANNI
PARACH Q
GIURISA
PARACH.F.
ABRIHO.Q
C. D. A. 1851

tj. *Giovanni Parach q(uondam) Giurisa Parach fabriho q(uesta) c(asa) D(omini) a(nno) 1851* (sl. 14, 15). Na natpisu se uočava nekoliko nepravilnosti: nedostaje točka iza slova Q u drugom retku, stavljena je točka iza slova F u četvrtom retku, riječ FABRIHO je trebala pisati FABBRICO, točka ispred slova Q u petom retku trebala je biti iza njega, slovo D u šestom retku trebalo je biti iza slova A.

Iza smrti Ivanove kćeri Jake (1869.) i njezina muža Ivana Petrića-Paraća (1873.), kuću je kupio Ivan Mikelić zvan Romanjolak (1839. – oko 1906.) koji se 1878. doselio iz Vranjica.¹³⁹ On je žbukom prekrrio cijeli natpis, osim prvog retka, i dopisao: Dalma / 1878. Možda je dio žbuke prelazio preko ploče tako da je dopisana riječ glasila Dalmata.¹⁴⁰

Kasnije je na zapadnoj strani kuće dograđena još jedna, a obje su postojale do 1987. kada su srušene u sklopu arheoloških istraživanja na trasi solinske zaobilaznice. Spomenici koji su bili uzidani u staru kuću otkupljeni su

Slika 16
Falsificirani Dioklecijanov natpis s kuće Mikelić
(snimio Tonči Seser)

za Arheološki muzej u Splitu.¹⁴¹ Navedena promjena vlasništva kuće važna je jer govori zašto se za natpise u nju ugrađene pisalo da su kod kuće Parać ili u kući Ivana Paraća¹⁴² odnosno u kući Mikelić i zato jer isključuje miješanje s nedalekim sklopom Paraćevih kuća. To što je jedan

139 Na podacima o Mikeliću zahvaljujem gospodinu Ivanu Grubišiću.

140 Uklanjanje žbuke, čišćenje površine natpisa i njegovo pripremanje za fotografiranje, kao i pripremu natpisa na sl. 16, obavio je restaurator Muzeja Borko Vješnica na čemu mu zahvaljujem.

141 AMS, arhiv, 1994, br. 112-94-46 od 1. veljače (ugovor s popisom). B. Kirigin et al. 1987, str. 26. Položaj kuće uočava se na planu Solina s kraja 19. stoljeća, a odnos cijeloga sklopa prema amfiteatru vidi se na fotografijama. F. Bulić 1916, tab. IX; M. Matijević 2001, str. 57; M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 11, 12 (kuća iznad riječi *Strada postale* ...), 15, 139, 140 (sl. željezničke postaje).

142 F. Lanza 1848, str. 144 (br. CLVII), 145 (br. CLX); CIL III, br. 2378, 2571; I. Mirnik 1981, str. 221 (br. 13), 222 (br. 7), 223 (br. 13).

Slika 17
Tusculum prije izgradnje drugoga, istočnog dijela

natpis s te kuće bio poznat već sredinom 18. stoljeća,¹⁴³ a dva je 1818. vidio Antun Steinbüchel kada je u pratnji cara Franje I. posjetio Solin,¹⁴⁴ znači da su bili na vidljivom mjestu, u nekoj ogradi ili kući iz koje su izvađeni i zatim 1851. ugrađeni u Paračevu kuću gdje ih je 1854. zatekao Mijat Sabljar.¹⁴⁵ Parač je prethodno imao kuću s južne strane sklopa Paračevih dvora koja je na katastarskom planu iz 1831. označena brojem 421 (kućni br. 17).¹⁴⁶

Uz Mikelića i njegovu kuću vezana je jedna anegdota. On je bio dobar klesar, ali je htio iskušati don Franu Bulića u vještini čitanja natpisâ. Zato se za pomoć obratio splitskom numizmatičaru Degrandiju koji nije znao latinski pa je preuzeo početak teksta s Dioklecijanova novca *Advent(u) Aug(usti) Diocl(etiani)*, a Mikelić dodao još neka slova i uklesao ih u

kamen koji je stavio u gnoj da dobije žućkastu patinu. Potom ga je pokazao don Frani koji je uvidio falsifikat, ali Mikelić nije htio priznati prevaru sve do Prvoga međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju 1894. kada je natpis uzidao u kuću i rekao da ga je krivotvorio (sl. 16).¹⁴⁷

Možda je slikovitost Mikelićeve kuće s antičkim spolijama i odrinom te njezina namjena da bude mjesto odmora i okrijepe utjecala na Bulića pri gradnji njegova Tusculuma na Manastirinama 1898.¹⁴⁸ što se najbolje vidi po grupiranju spomenika ispod prozora Tusculuma (sl. 17, 18, 19).¹⁴⁹ Doduše, bilo je u Solinu i drugih kuća sa spolijama koje su mogle biti inspiracija don Frani. Tako se blizu amfiteatra nalazila kuća Ante i Vicka Parača, srušena 1897., u kojoj su bila ugrađena 32 spomenika od kojih 17 natpisa,¹⁵⁰ a tu su

143 F. A. Zaccaria 1753, str. XXXII (br. CV).

144 A. Steinbüchel 1820, str. 20.

145 I. Mirnik 1981, str. 221 (br. 13), 222 (br. 7), 223 (br. 13).

146 M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011, str. 125, 270; CD list 17 i DM1.

147 F. Bulić 1920, str. 94-95; A. Duplančić 2006, str. 340. Natpis je objavljen u CIL III, suppl. 2, (Inscriptiones falsae vel alienae suppl.), str. 36*, br. 303*.

148 Prvi detaljni opis Tusculuma objavljen je u F. Bulić 1900, str. 334-338. O Tusculumu N. Anzulović 1984; A. Duplančić 1986, str. 343-344; E. Višić-Ljubić 2013. Za vrt vidi D. Grgurević 1998, str. 70-71.

149 M. Matijević 2001, str. 35-39.

150 F. Bulić 1897a, str. 182; F. Bulić 1898, str. 50-51 (br. 2416, 2420-2422), 146-147 (br. 2423-2427); F. Bulić 1900, str. 325; F. Bulić 1986, str. 32. U oba potonja rada pogrešno piše godina 1898. i ne navode se imena vlasnikâ. Natpisi iz te kuće inventarizirani su 1897. u katalogu natpisa A pod br. 2411-2427. Bulić je uz njih zabilježio: *Comprate insieme da Ante Parač fu Vincenzo e Šimun Parač fu Pietro. Erano immurate nella loro casa d'abitazione presso l'anfiteatro a Salona. Fiorini 33.*

Slika 18
Spomenici uzidani u Tusculum (snimio Jakov Teklić)

Slika 19
Spomenici uzidani u kuću Mikelić (arhiv Zorana Mikelića)

i poznate Paraćeve kuće s brojnim spolijama.¹⁵¹ U rodnom mu Vranjicu po ugrađenim spomenicima ističe se kuća Benzon,¹⁵² a u Splitu je sve do 1972. postojala kuća Katić sa spolijama, ali i dijelovima mozaika izvađenima iz salonienske gradske bazilike.¹⁵³

U kontekst govora o kućama sa spolijama i njihovu utjecaju na Buličev Tusculum treba skrenuti pažnju na pisanje A. A. Patona. On govori kako je Carrara zaslužan za ugradnju antičkih spomenika u solinske kuće i ističe sklad na koji je to urađeno što povezuje s djelima poznatih nizozemskih slikara Willema van Mierisa (1662. – 1747.), na čijim se slikama često javljaju prikazi reljefa, i Gerrita Doua (1613. – 1675.).¹⁵⁴ Iako su spolije bile

uzidavane i prije Carrarina vremena ipak je moguće da je on utjecao na Solinjane da ih koriste kao građevinski materijal i za ukrašavanje svojih kuće kako bi se sačuvala od propadanja. Upravo takvo razmišljanje o zaštiti spomenika vodilo je Carraru kada je 1848. dopustio da se četiri sarkofaga koja je otkrio u Saloni upotrijebe kao korita za vodu uz bunar na Dobrome u Splitu: smatrao je da će ih izloženost na posjećenom mjestu zaštititi od oštećivanja, a stranci će ih moći lako čitati.¹⁵⁵ Prema tome, Buličevo ugrađivanje antičkih i srednjovjekovnih spomenika u Tusculum kasni je odjek tradicije njihova korištenja pri gradnji kuća, ali i ideje o zaštiti spomenika kroz njihovu ponovnu uporabu.

151 J. Jeličić-Radonić – D. Pereža 2011.

152 N. Švonja 2014.

153 Kuću je sagradio don Ante Katić (1821. – 1903.) koji je četiri godine bio vranjičko-solinski župnik. I. Grubišić 2011, str. 145-146. Opisao ju je, kao i samoga Katića, T. Schiff 1875, str. 34-40; T. Schiff 1997, str. 37-43. Istaknuta je i u L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 174, 210. Za mozaike F. Bulić 1986, str. 173, bilj. 103. Sliku kuće prije rušenja vidi u D. Kečkemet 2002, str. 184. Kuća je tada bila vlasništvo Nilke i Igora Krstulovića i u njoj je popisano 20 spomenika te dijelovi mozaika. (Rješenje o zaštiti Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Split, br. 24/2-72 od 19. siječnja 1972.; Registar pokretnih spomenika kulture Zavoda, br. 210.) Nakon rušenja kuće, spomenici su prenijeti u Arheološki muzej. AMS, arhiv, 1971, br. 238; 1972, br. 129, 139.

154 [A. A. Paton] 1847, str. 359: *Dei frammenti di sculture s'adorarono nei muri delle case, ed ebbi sommo piacere di vedere come il prof. Carrara li aveva fatti acconciare in maniera più bella ed adatta. P.e. alcuni erano disposti simmetricamente ad ambi i lati d'una porta, altri formavano le inferiori cornici di una fila di finestre nello stile dei pallidi bassorilievi co' quali Mieris è solito ornare il verde ardito delle piante e delle ghirlande.* Navedeni odlomak u knjizi glasi: *Fragments of culpture were irregularly imbedded in the walls of most of the old houses; and I was much pleased to see that Carrara had induced the adoption of a more elegant collocation of those inserted in the new. For instance, symmetrical fragments were disposed on each side of a door, or formed the soles of a row of windows, just like the pale bas-reliefs with which Mieris, Gerhard Douw, and other Dutch painters, used to bring out the hardy greens of vegetables or of drapery.* A. A. Paton 1849, str. 300. Za vezu između Carrare i Patona vidi M. Špikić 2010, str. 163, 192, 231.

155 AMS, arhiv, 1848, br. 25. M. Špikić 2010, str. 196. O tim sarkofazima A. Duplančić 2014, str. 333-334.

Kratice

BASD	= Bullettino di archeologia e storia dalmata
CIL	= Corpus inscriptionum Latinarum III, supplementum, pars 2, Berolini 1902.
PPUD	= Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji
VAHD	= Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
VAPD	= Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku

Literatura

- M. Abramić 1954 Mihovil Abramić, *Raznesene antičke umjetnine*, Mogućnosti I, br. 4, Split 1954, 242-250.
- D. Alaupović-Gjeldum 1980-1981 Dinka Alaupović-Gjeldum, *Prilog poznavanju vodenica u Dalmaciji*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 6-7, Zagreb 1980-1981, 89-98.
- N. Anzulović 1984 Neda Anzulović, *Don Frane Bulić i solinski Tuskulum*, Kulturna baština 15, Split 1984, 15-30.
- J. Arneth 1849 Joseph Arneth, *Reise-Bemerkungen grösstentheils archäologischen Inhalts von Vindobona über Tergeste nach Salona im Jahre 1846*, Wien 1849, (P.o. iz Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Classe, Bd. I.).
- I. Babić 1984 Ivo Babić, *Contribution à la connaissance de l'histoire de la documentation graphique des monuments archéologiques de Salone*, VAHD 77, Split 1984, 133-150.
- I. Babić 1985 Ivo Babić, *Prilog poznavanju povijesti grafičke dokumentacije salonitanskih spomenika*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 8-9/1982-1983, Zagreb 1985, 67-80.
- G. Bassanese 1846 Giambatista Bassanese, *Archeologia*, Il messaggiere torinese 27 (XIV), Torino 4. 7. 1846, 108.
- Š. Batović 1982 Šime Batović, *150 godina Arheološkoga muzeja u Zadru*, Zadar 1982.
- N. Bezić-Božanić 1988 Nevenka Bezić-Božanić, *Povijest stanovništva u Visu*, Split 1988.
- B. Biasoletto 1841 Bartolomeo Biasoletto, *Relazione del viaggio fatto nella primavera dell'anno 1838 della maestà del re Federico Augusto di Sassonia nell'Istria, Dalmazia e Montenegro*, Trieste 1841.
- D. Božić-Bužančić 1970 Danica Božić-Bužančić, *Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji*, PPUD 18, Split 1970, 145-159.
- D. Božić-Bužančić 1988 Danic Božić-Bužančić, *Anagrafski podaci za područje distrikta Splita iz prve godine francuske vladavine u Dalmaciji*, Kulturna baština 18, Split 1988, 94-102.
- V. Bubić 2011 Vinka Bubić, *Kasnoantičke svjetiljke s ranokršćanskim prikazima iz Arheološkog muzeja u Splitu*, VAPD 104, Split 2011, 227-308.
- F. B(ulić) 1885 F(rane) B(ulić), *Nomi e marche di fabbrica su tegoli, mattoni, vasi ed altri oggetti fittili nel Museo di Spalato*, BASD VIII, Spalato 1885, 108-110.

- F. Bulić 1897a Frane Bulić, *Iscrizioni già pubblicate nel C.I.L. III. ed acquistate nell'anno corrente dal Museo*, BASD XX, Spalato 1897, 181-183.
- F. Bulić 1897b Frane Bulić, *Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i.r. Museo in Spalato durante l'anno 1897*, BASD XX, Spalato 1897, 191-192.
- F. Bulić 1898 Frane Bulić, *Iscrizioni inedite*, BASD XXI, Spalato 1898, 48-52, 141-148.
- F. Bulić 1900 Frane Bulić, *Po ruševinama staroga Solina*, Spomen-cvjećé uz hrvatskih i slovenskih dubrava, Zagreb 1900, 322-383.
- F. Bulić 1901 Frane Bulić, *Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall'i.r. Museo di Spalato durante l'a. 1901*, BASD XXIV, Spalato 1901, 138-139.
- F. Bulić 1903 Frane Bulić, *Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i.r. Museo in Spalato durante l'a. 1903*, BASD XXVI, Spalato 1903, 198-199.
- F. Bulić 1904 Frane Bulić, *Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall'i.r. Museo in Spalato durante l'a. 1904*, BASD XXVII, Spalato 1904, 155-156.
- F. Bulić 1916 Frane Bulić, *Escavi dell'anfiteatro romano di Salona negli anni 1909-12 e 1913-14*, BASD XXXVII/1914, Spalato 1916, 3-48.
- F. Bulić 1920 Frane Bulić, *Stridon (Grahovo polje u Bosni) rodno mjesto svetoga Jeronima*, VAHD XLIII, Sarajevo 1920, 5-104.
- F. Bulić 1928 Frane Bulić, *Oratorio dei martiri salonitani nell'amfiteatro romano a Solin (Salona)*, VAHD XLIX/1926-1927, Split 1928, 106-111.
- F. Bulić 1986 Frane Bulić, *Po ruševinama stare Salone*, Split 1986, (prilog uz VAHD 79).
- N. Cambi 1998 Nenad Cambi, *Skupine carskih kipova u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Histria antiqua 4, Pula 1998, 45-61.
- N. Cambi 2002 Nenad Cambi, *Kiparstvo*, Longae Salonae, Split 2002, I, 115-174, II, 44-98.
- N. Cambi 2005 Nenad Cambi, *Kiparstvo rimske Dalmacije*, Split 2005.
- N. Cambi 2014 Nenad Cambi, *Rimsko kiparstvo u Istri i južnom dijelu Hrvatske*, Klasični Rim na tlu Hrvatske: arhitektura, urbanizam, skulptura, Zagreb 2014, 145-181.
- F. Carrara 1846 Francesco Carrara, *Risposta del prof. dott. Fr. Carrara, direttore degli scavi di Salona, all'articolo Gli scavi di Salona inserito nel N. 18 di questo giornale*, La Dalmazia 24 (II), Zara 1846, 185-195.
- F. Carrara 1847a Francesco Carrara, *De' scavi di Salona nel 1846*, Giornale euganeo di scienze, lettere ed arti IV, rujan, Padova 1847, 328-341, (postoji poseban otisak, ali s novom paginacijom).

- F. Carrara 1847b Francesco Carrara, *Salona un seine Ausgrabungen*, Wien 1847, (poseban otisak iz lista Sonntagsblätter).
- F. Carrara 1850 Francesco Carrara, *Topografia e scavi di Salona*, Trieste 1850.
- F. Carrara 1852 Francesco Carrara, *Odgovor*, Arkiv za povestnicu jugoslavensku II, Zagreb 1852, 325-338.
- F. Carrara 1991 Francesco Carrara, *Topografija i iskapanja Salone*, Antička Salona, Split 1991, 99-203.
- F. Celio Cega 2000 Fani Celio Cega, *Sakupljačka i muzejska djelatnost u Trogiru tijekom XIX. stoljeća*, Muzeologija 27, Zagreb 2000, 32-42.
- F. Celio Cega 2005a Fani Celio Cega, *Inventar kuće Kreljanović u Splitu koju je bila zakupila obitelj Garagnin*, Kulturna baština 32, Split 2005, 125-132.
- F. Celio Cega 2005b Fani Celio Cega, *Svakidašnji život grada Trogira od sredine 18. do sredine 19. stoljeća*, Split 2005.
- E. Concina 1988 Ennio Concina, *Pietre, parole, storia*, Venezia 1988.
- Continuazione 1833 *Continuazione della IV. specifica del museo riunito a Zara ...*, Gazzetta di Zara 54, Zara 5. 7. 1833, 213.
- I. Dević 1872a Ivan Dević, *I.r. Museo d'antichità in Spalato*, Spalato 1872.
- I. Dević 1872b Ivan Dević, *L'i.r. Museo d'antichità in Spalato*, Programa dell'i.r. Ginnasio superiore di stato in Spalato alla fine dell'anno scolastico 1871-72, Spalato 1872, 19-36.
- A. Duplančić 1986 Arsen Duplančić, *Nekoliko doživljaja don Frane Bulića iz njegove neobjavljene knjige o Saloni*, VAHD 79, Split 1986, 315-348.
- A. Duplančić 1999 Arsen Duplančić, *Crkve kraljice Jelene u Solinu*, Split 1999.
- A. Duplančić 2006 Arsen Duplančić, *Kutije za numizmatičke zbirke iz Visa i Trogira*, VAPD 99, Split 2006, 379-386.
- A. Duplančić 2012 Arsen Duplančić, *Kad sporedno postane glavno: neki primjeri iz knjižnice Arheološkog muzeja u Splitu*, Muzeologija 48-49/2011-2012, Zagreb 2012, 56-71.
- A. Duplančić 2014 Arsen Duplančić, *Reutilizacija antičkih sarkofaga i dvojica splitskih kanonika iz XV. i XVI. stoljeća*, VAHD 107, Split 2014, 331-365.
- A. Duplančić – Lj. Kraljević 1988 Arsen Duplančić – Ljubomir Kraljević, *Liječnici Karlo i Franjo Lanza ravnatelji splitskog Arheološkog muzeja u 19. st.*, Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinae XXVIII, br. 1-2, Beograd 1988, 153-164.
- E. Dyggve 1933 Ejnar Dyggve, *L'amphithéâtre*, Recherches à Salone, II, Copenhagen 1933, 33-150.
- E. Dyggve 1996 Ejnar Dyggve, *Povijest salonitanskog kršćanstva*, Split 1996.

- C. Fisković 1959 Cvito Fisković, *Slikar Vicko Poiret*, PPUD 11, Split 1959, 164-180.
- C. Fiskovc 1979 Cvito Fisković, *Splitsko kazalište do sredine 19. stoljeća*, Mogućnosti XXVI, br. 2-3, Split 1979, 304-331.
- A. Frisiani 1845 Alfonso Frisiani, *Rovine di Salona, l'imperatore Diocleziano ed avanzi del suo palazzo a Spalato*, La Dalmazia 12 (I), Zara 17. 7. 1845, 105-107.
- A. Frisiani 1846a Alfonso Frisiani, *Gli scavi di Salona*, La Dalmazia 18 (II), Zara 1846, 137-140.
- A. Frisiani 1846b Alfonso Frisiani, *Scavi di Salona*, La Dalmazia 42 (II), Zara 1846, 437-439.
- B. Gabričević 1968 Branimir Gabričević, *Antički spomenici otoka Visa*, PPUD 17, Split 1968, 5-60.
- M. Glavinić 1875 Mihovil Glavinić, *Inscriptionssteine des Museums zu Spalato*, Mittheilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale, N.F. I, Wien 1875, XLV-L.
- D. Grgurević 1998 Dražen Grgurević, *Pregled povijesti vrtova, perivoja i parkova Splita i okolice: nove spoznaje*, Povijesni vrtovi, perivoji i parkovi primorske Hrvatske, Split 1998, 58-72.
- A. A. Grubišić [1851?] Augustin Antun Grubišić, *Topografia di Salona*, Sulla Topografia e scavi di Salona dell'abate Francesco dottor Carrara, [bez mj. i god.] [1851?], 5-12, (članak je prethodno objavljen u listu L'educatore, fasc. VII, maggio, Milano 1851).
- I. Grubišić 2009 Ivan Grubišić, *Solinski Šperci*, Tusculum 2, Solin 2009, 111-144.
- I. Grubišić 2010 Ivan Grubišić, *Solinski Paraći*, Tusculum 3, Solin 2010, 71-103.
- I. Grubišić 2011 Ivan Grubišić, *Svećenici u službi Župe svetoga Martina u Vranjicu od 1650. do 1911. godine*, Tusculum 4, Solin 2011, 137-157.
- F. Hamilton Jackson 1908 Frederick Hamilton Jackson, *The shores of the Adriatic. The Austrian side*, London 1908.
- O. Hirschfeld – R. Schneider 1885 Otto Hirschfeld – Robert Schneider, *Bericht über eine Reise in Dalmatien*, Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn IX, Wien 1885, 1-84.
- Hrv. biog. lek. 1989 *Hrvatski biografski leksikon 2*, Zagreb 1989.
- Hrv. biog. lek. 1998 *Hrvatski biografski leksikon 4*, Zagreb 1998.
- M. Ivanišević 2014 Milan Ivanišević, *Splitski rod Solitro u nekim matičnim knjigama*, Kulturna baština 40, Split 2014, 13-40.
- M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011 Milan Ivanišević – Đenko Ivanišević, *Katastar Solina i okolice u godini 1831.*, Split 2011.
- J. Jeličić-Radonić 2008 Jasna Jeličić-Radonić, *Tragovi carskoga kulta u Saloni*, Znakovi i riječi. Signa et litterae II, Zagreb 2008, 83-104.

- J. Jeličić-Radonić 2009 Jasna Jeličić-Radonić, *The cult of the Salona martyrs in the amphitheatre*, Hortus artium medievalium 15/1, Zagreb-Motovun 2009, 55-62.
- J. Jeličić-Radonić 2011 Jasna Jeličić-Radonić, *Hram Dioklecijanova doba kod Porta Andetria u Saloni*, PPUD 42, Split 2011, 5-28.
- J. Jeličić-Radonić 2012 Jasna Jeličić-Radonić, *Posvetni natpisi namjesnika Flavija Julija Rufina Sarmentija carevima Konstantu i Konstanciju II. u Saloni*, Tusculum 5, Solin 2012, 89-102.
- J. Jeličić-Radonić 2014 Jasna Jeličić-Radonić, *Martiri salonitanskog amfiteatra*, Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst, Split 2014, 221-229.
- J. Jeličić-Radonić 2015 Jasna Jeličić-Radonić, *The cult of Dionysus or Liber – votive monuments in Salona*, Cult and votive monuments in the Roman provinces, Cluj-Napoca 2015, 23-32.
- J. Jeličić-Radonić – D. Pereža 2011 Jasna Jeličić-Radonić – Darko Pereža, *Antičke spolije u solinskim Paraćima*, Tusculum 4, Solin 2011, 43-66.
- J. Jeličić-Radonić – A. Sedlar 2009 Jasna Jeličić-Radonić – Ana Sedlar, *Topografija antičke Salone (I). Salonitanska Urbs vetus*, Tusculum 2, Solin 2009, 7-32.
- L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894 Luka Jelić – Frane Bulić – Simon Rutar, *Vodja po Spljetu i Solinu*, Zadar 1894.
- Katalog 2014 *Katalog izložaka*, Klasični Rim na tlu Hrvatske: arhitektura, urbanizam, skulptura, Zagreb 2014, 261-270.
- L. Katić 1952 Lovre Katić, *Solinski mlinovi u prošlosti*, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 2, Zagreb 1952, 201-219.
- D. Kečkemet 1993 Duško Kečkemet, *Vicko Andrić: arhitekt i konzervator 1793-1866*, Split 1993.
- D. Kečkemet 2002 Duško Kečkemet, *Borba za grad*, Split 2002.
- B. Kirigin 2008 Branko Kirigin, *Grčko-helenistička zbirka u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu*, Split 2008.
- B. Kirigin et al. Branko Kirigin – Ivo Lokošek – Jagoda Mardešić – Siniša Bilić, *Salona 86/87. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi zaobilaznice u Solinu*, VAHD 80, Split 1987, 7-56.
- K. Klement 1890 Karl Klement, *Sculpturen von Dalmatien*, Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XIII, Wien 1890, 1-9.
- F. Lanza 1837 Francesco Lanza, *Scavi di Spalato*, Bullettino dell' Instituto di corrispondenza archeologica per l'anno 1837, Roma 1837, 131-134.
- F. Lanza [1846] Francesco Lanza, *Doveroso tributo di un figlio*, Torino [1846].

- F. Lanza 1848 Francesco Lanza, *Antiche lapidi salonitane inedite*, Spalato 1848.
- F. Lanza 1850 Francesco Lanza, *Sulla topografia e scavi di Salona dell'ab. F. Carrara*, Trieste 1850.
- F. Lanza 1856 Francesco Lanza, *Monumenti salonitani inediti*, Vienna 1856.
- D. Marasović – M. Sumić 1993 Duško Marasović – Mario Sumić, *Sv. Kuzma i Damjan u Kaštel Gomilici*, Split 1993, (Obnova baštine 1).
- D. Maršić 2004 Dražen Maršić, *Rimske portretne stele iz Muzeja grada Trogira*, *Opuscula archaeologica* 28, Zagreb 2004, 111-146.
- D. Maršić 2010 Dražen Maršić, *Bilješke uz dva nadgrobna spomenika u perivoju Garagnin-Fanfogna u Trogiru*, *Tusculum* 3, Solin 2010, 31-42.
- D. Maršić 2014 Dražen Maršić, *O ikonografiji i atribuciji salonitanskoga lorikata*, *Tusculum* 7, Solin 2014, 7-30.
- R. Martini 1919-1922 Rafo Martini, *Notizie storiche d'un antico cimitero rilevato in Salona nel mese di novembre dell'anno 1823*, *BASD XL-XLII/1917-1919*, Spalato 1919-1922, 109-113.
- V. Maschek 1873 Vjekoslav Maschek, *Manuale del regno di Dalmazia per l'anno 1873, a. III*, Zara 1873, 298-301, (članak *I.r. Museo d'antichità in Spalato*).
- M. Matijević 2001 Marko Matijević, *Solinske razglednice s konca XIX. i početka XX. stoljeća*, Solin 2001.
- M. Matijević – M. Domazet 2006 Marko Matijević – Mladen Domazet, *Solinska svakodnevica u osvjet novoga doba*, Solin 2006.
- I. Mirnik 1981 Ivan Mirnik, *Mijat Sabljar u Solinu i Vranjicu god. 1854.*, *VAHD LXXV*, Split 1981, 209-240.
- [A. A. Paton] 1847 [Andrew Archibald Paton], *Lettere adriatiche VIII. Salona*, *La Dalmazia* 45 (III), Zara 11. 11. 1847, 358-360.
- A. A. Paton 1849 Andrew Archibald Paton, *Highlands and islands of the Adriatic I*, London 1849.
- I. J. Pavlović-Lučić 1811 Ivan Josip Pavlović-Lučić, *Marmora Traguriensia*, Rhacusae 1811.
- R. E. Petermann 1899 Reinhard E. Petermann, *Führer durch Dalmatien*, Wien 1899.
- K. Prijatelj 1989 Kruno Prijatelj, *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884.*, Split 1989.
- Scavi 1846a *Scavi di Pola e di Salona*, *L'Istria* 5 (I), Trieste 24. 1. 1846, 20.
- Scavi 1846b *Scavi di Salona*, *La Dalmazia* 5 (II), Zara 1846, 40.
- T. Schiff 1875 Theodor Schiff, *Aus halbvergessenem Lande*, Wien 1875.
- T. Schiff 1997 Theodor Schiff, *Iz poluzaboravljene zemlje*, Split 1997.

- A. Sedlar 2013 Ana Sedlar, *Salonitanske stele iz Garagninove zbirke u Trogiru*, Tusculum 6, Solin 2013, 57-77.
- A. Sedlar Torlak 2014 Ana Sedlar Torlak, *Zbirka Vicka Solitra u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, Tusculum 7, Solin 2014, 191-205.
- J. G. Seidl 1846 Johann Gabriel Seidl, *Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie. II. 1845-1846.*, Österreichische Blätter für Literatur und Kunst 45 (III), Wien 14. 4. 1846, 345-348.
- Specifica 1833 [*I. specifica, dei benemeriti promotori del nascente museo di Dalmazia ...*], Gazzetta di Zara 32, Zara 19. 4. 1833, 125.
- Specifica 1834 [*IX. specifica, dei benemeriti promotori del nascente museo di Dalmazia ...*], Gazzetta di Zara 54, Zara 8. 7. 1833, 213.
- A. Steinbüchel 1820 Anton Steinbüchel, *Dalmatien. Eine Reiseskizze*, Jahrbücher der Literatur, Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst XII, Wien 1820, 1-30.
- Lj. Šimunković 2013 Ljerka Šimunković, *Burni život jednog Dalmatinca – La vita movimentale di un Dalmata*, Split 2013.
- M. Špikić 2007 Marko Špikić, *Carlo Lanza, prvi ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu*, Kulturna baština 34, Split 2007, 373-388.
- M. Špikić 2009 Marko Špikić, *Antikvarno i konzervatorsko djelovanje Josipa Čobarnića, Ivi Maroeviću baštini u spomen*, Zagreb 2009, 413-433.
- M. Špikić 2010 Marko Špikić, *Francesco Carrara: polihistor, antikvar i konzervator (1812.-1854.)*, Split 2010.
- A. Šverko 2005-2007 Ana Šverko, *Prilozi trogirskoj klasicističkoj arhitekturi*, PPUD 41, Split 2005-2007, str. 375-436.
- N. Švonja 2014 Nino Švonja, *Antički spoliji u kući Benzon u Vranjicu*, VAHD 107, Split 2014, 241-289.
- E. Višić-Ljubić 2013 Ema Višić-Ljubić, *Tusculum – nekoć i danas*, Muzeji i arhitektura u Hrvatskoj, Zagreb 2013, 131-138.
- Ž. Vujić 2007 Žarka Vujić, *Izvori muzeja u Hrvatskoj*, Zagreb 2007.
- F. Wolfarth 1846 Ferdinand Wolfarth, *Ruinen von Salona*, Die Gegenwart 65 (II), Wien 19. 3. 1846, 305-306.
- F. A. Zaccaria 1753 Francesco Antonio Zaccaria, *Marmora Salonitana*, Daniele Farlati, *Illyricum sacrum II*, Venetiis 1753, dodatak.

Summary

Arsen Duplančić

Four Sculptures from Salona and Writings on Them

Key words: archaeological researches, amphitheatre, Roman sculptures, Venus, Apollo, Dionysius, Mikelić house, Tusculum, Garagnin collection, Ivan Luka Garagnin, Vincenzo Poiret, Carlo Lanza, Francesco Lanza, Francesco Carrara, Salona, Solin, Vis, Archaeological Museum in Split

Based on the archival documents, the paper presents information on archaeological researches performed by Ivan Luka Garagnin in Solin in 1805. Analysed is the Garagnin's report on the second research campaign, that is related to the drawing of the finds made by the land surveyor, Ivan Danilo, and the list of the artefacts discovered. Presented are comments on some artefacts procured by the Garagnins from Vis, and on an architrave fragment claimed to origin from Vis, but actually being from Solin. Furthermore, analysed is documentation related to the archaeological collection of the Garagnin family of Trogir, and the documents related to the sculpture of Venus discovered in Solin in 1839. From these information it is established that the large sculpture of a man dressed in toga, now in the Archaeological Museum in Split, was found in Solin and that the Garagnins donated it to the Museum.

The second part of the paper deals with the Apollo's torso that made subject of a large polemics between Francesco Carrara and Francesco Lanza. Carrara claimed he had found it in 1846, and Lanza that it had been found by his father Carlo in 1921. Although we are more willing to accept the Carrara's story, the Lanza's information cannot be completely denied yet either, as well as the possibility of this being about another torso of a young man kept in the Museum cannot be rejected, too. A decisive role would have the documentation, i.e., drawings of the torso sent by Carrara to the competent authorities immediately after finding the sculpture, that have been sent to Vienna.

The third monument dealt in the paper is the torso of a marble seated statue, from the documentation established to have been found in Solin in 1879, entered in the Catalogue B, under the number 7.

The fourth monument is the marble torso of Apollo or Dionisius, established to have been found in Solin theatre in 1882, probably originating from the vicinities of the theatre. It is entered in the Catalogue B, under the number 40.

Finally, the paper presents information on the house built by Ivan Parać in 1851, south-east of the amphitheatre. In 1878 it became property of Ivan Mikelić, nicknamed Roman-jolac. Into the house were built numerous spolia, and it also had a pergola made of Roman columns and capitals. It housed also a tavern, wherefore its picturesqueness and purpose (resting and refreshing) might have influenced Father Frane Bulić about building his Tusculum, as evident from the photographs made before the demolition of the Mikelić house in 1987.